

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

ФЕСЕНКО ГАЛИНА ГРИГОРІВНА



УДК 141.319.8:316.423.6

КУЛЬТУРФІЛОСОФСЬКІ ДИСКУРСИ МІСЬКИХ ЛАНДШАФТІВ

26.00.01 – теорія та історія культури (філософські науки)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філософських наук

Київ – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії і культурології Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор філософських наук, професор,
Білик Ярослав Михайлович,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
професор кафедри теорії культури
і філософії науки.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор,
Карпенко Катерина Іванівна,
Харківський національний медичний
університет,
в. о. завідувача кафедри філософії;

доктор філософських наук, доцент,
Стоян Світлана Петрівна,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
доцент кафедри етики, естетики та
культурології;

доктор філософських наук, професор,
Хамітов Назіп Віленович,
Інститут філософії імені Г. С. Сковороди
НАН України,
провідний науковий співробітник
відділу філософської антропології.

Захист відбудеться 29 листопада 2018 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.001.28 у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 60, ауд. 330.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка за адресою: 01033, м. Київ, вул. Володимирська, 58, зал № 12.

Автореферат розісланий 26 жовтня 2018 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**



І. В. Живоглядова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Необхідність осмислення процесів морфології міст засобами культурфілософії обумовлена загальними методологічними зрушеннями у гуманітаристиці від темпорального до просторового осмислення буття. До культурологічних дискусій усе частіше залучаються концепти «ландшафт», «локація», «місце», «топографія» тощо. Ландшафт постає складним поняттям, існуючим як фізичний факт, культурний феномен, естетичний конструкт, політична категорія та ін. Стверджується, що в основі поняття ландшафту покладена не стільки ідея про територію, скільки про своєрідний спосіб бачення та сприйняття «частини землі» такою, що розвивається у часі під впливом природи та людини. Ландшафт також є способом вираження цілісності існування та його граничних меж.

Наразі просторова сфера міста вимагає філософської концептуалізації, зокрема, з погляду концепції життєвого середовища, у якому поєднано фізичні й культурні параметри. У містах, важливих «ландшафтах сучасності», різноманітні форми буття «вкорінені» в природне та архітектурне середовища, а також в пам'ять й культурні артефакти. Дослідження просторових зв'язків міста і культури засвідчили актуальність проблеми виявлення культурних смислів міських ландшафтів, артикуляції їхнього культурного різноманіття. У такій ситуації доцільно звернутися до спеціального філософського дослідження міських ландшафтів, що набуває значення актуальної культурфілософської категорії.

Дослідницький інтерес до урбаністичних ландшафтів з їх специфічними просторовими формами набуває науково-практичної значущості в світлі імплементації рекомендацій «Європейської ландшафтної конвенції», прийнятої Радою Європи (2000). Наголошується на необхідності застосовувати ландшафтний підхід до усіх політик (соціальної, екологічної, економічної, культурної тощо), що впливають на якість життєвого простору міст. Значущість зазначеної проблематики зумовлена також і внутрішніми завданнями вітчизняної урбаністики щодо активізації спеціальних ландшафтних рефлексій (природно-історичних, соціокультурних, культурфілософських та ін.) з метою вироблення міських стратегій розвитку. Ландшафт, включений у містопланування, потребує концептуалізації як інструмента теоретизації, проектування та організації великих міських територій та систем (екологічних, культурних, інфраструктурних тощо). Ратифікація Україною «Європейської ландшафтної конвенції» спонукає вітчизняних урбаністів до активізації спеціальних ландшафтних рефлексій з метою вироблення необхідних стратегій розвитку міст.

Міський ландшафт постає важливим концептом, теоретико-методологічна розробка якого потребує залучення як конкретно-наукового знання, так і філософського мислення. Водночас, незважаючи на різноманіття емпіричних ландшафтознавчих досліджень, філософії ландшафту приділено недостатньо уваги. Актуальність теми дисертаційного дослідження

визначається передусім необхідністю «розширення горизонту» розуміння міських ландшафтів через звернення до різних традицій в історії та теорії культури, а також відсутністю узагальнюючих праць, як у вітчизняній, так і зарубіжній культурфілософії.

Соціокультурний простір у філософському дискурсі набуває особливої уваги у значній мірі через стрімку урбанізацію та локалізацію основних культурних процесів у місті. Вивченню просторових характеристик міста присвячена значна кількість наукових праць філософського, культурологічного, архітектурного спрямування. Цей феномен цікавив видатних мислителів людства: Платона, Клеанфа, А. Августіна, Т. Аквінського, Л.-Б. Альберті, Ф. Бекона, Г. Спенсера, Е. Говарда, Г. Зіммеля, С. Булгакова, М. Вебера, О. Шпенглера, З. Баумана, Ж. Бодрійяра, М. Гайдеггера, В. Беньяміна, Ю. Габермаса, Е. Сойя та ін., які через обґрунтування значення міста у розвитку культури продемонстрували місце даного феномену у загальних закономірностях буття людства.

Зокрема, до осмислення міських ландшафтів зверталася ціла плеяда вітчизняних і зарубіжних учених, які представляючи різні галузі знання та осмислюючи місто у межах дослідницького поля власної науки, засвідчили глибину і масштабність зазначеної проблематики. Своєрідність художньо-естетичного бачення ландшафтів досліджено у працях А. Акерман, А. Єфімової, Т. Лемір, А. Лотіан, С. Стоян, геософського (у взаємозв'язку природного та соціального середовищ) – С. Ганаби, С. Ганна, М. Гродзинського, О. Ковальова, Ю. Тютюнника, А. Оуенса, К. Сауера, Д. Шуйлера, культурфілософського – Я. Білика, С. Кримського, М. Поповича, Н. Хамітова та ін. До урбаністичної тематики в контексті конструювання культурних просторів середньовіччя звертаються історики (зокрема, школа «Анналів» – М. Блок, Ф. Бродель, Л. Февр та ін.); втім вони у більшій мірі тяжіють до фактографії, а не до концептуалізації матеріалу. На теперішній час у культурно-історичних дослідженнях міські ландшафти частіше представлені фрагментарно, з фокусами на окремі елементи та рівні їх організації (наприклад, культурно-історична архітектурна спадщина, соціокультурна організація простору, мистецьке життя міста).

Спираючись у пошуку різноманітних образів міста на здобутки екологічної урбаністики, ландшафтно-архітектури, екофілософії Я. Бірнєнд, А. Беркхоф, Т. Ватсуджі, Я. Вольча, Д. Гарві, П. Геддес, Л. Грейсон, Дж. Джекобс, К. Карпенко, К. Лінч, І. МакГарг, Л. Мамфорд, Дж. Марш, Дж. Ньюелкл, А. Спірн, Т. Тернер, С. Хаган, М. Хоуг обґрунтовували взаємозв'язки природа-місто, як на рівні онтології, так і на рівні етики.

Нові можливості для морфологічного аналізу містопланувальних практик окреслено у дослідженнях С. Бельшак, В. Борефьін, Н. Дункан, Т. Возняк, М. Годда, А. Пеллітера, У. Фахмі, А. Хюссен, П. Шенк, Дж. Тран, які вказали на специфіку архітектурно-просторової організації міст у домодерні, модерні та постмодерні часи. Детальне вивчення концептуальних зрушень у

постмодерному урбодизайні через призму естетики просторової геометрії представили у своїх роботах Д. Агрест, С. Александер, А. Амін, С. Веселова, А. Дегреш, В. Кілар, С. Кнірбейн, Ф. Кук, А. Маданіпур, Н. Мусієнко, Х. Нейс, Д. Парсонс, Р. Скрутонс, І. Тищенко, А. Форохманд, Е. Шаххосейн. Смыслотворчий горизонт тлумачення міського ландшафту у параметрах безпеки досліджували О. Андрієнко, Л. Берг, В. Гординський, Р. Коннелл, Дж. Мінгардо, С. Мейсек, Дж. Мессершмидт, М. Мовчан, Н. Онищенко, П. Пол, Д. Спейн, С. Старквезер, М. Стерккс, В. Фуркало, Г. Хелмз, К. Шпеллер,

Соціально-філософська розробка проблематики міста представлена спробами описати повсякденність як важливий модус міського буття (П. Бурдье, М. Грищенко, І. Карпенко, Т. Корнієнко, В. Лелеко, А. Лефевр, Д. Локтіонова, О. Мусієздов, А. Рішко-Порческу, І. Сайтарли, В. Середа, А. Солнишкіна, О. Трубіна та ін.). Гендерні контексти присутності жінки у місті висвітлено У. Бауер, Р. Брайдогті, І. Борден, Е. Вонг, Е. Грін, Дж. Джекобс, В. Зібелл, М. Кімел, Л. Ніколсон, Д. Панкратовою, В. Пеннер, М. Пепчінські, В. Ранасінгхе, Дж. Ренделл, Дж. Рідфорд, М. Росальдо, Л. Уоттіс. Розгляду сутнісних параметрів міського ландшафту з погляду їхнього впливу на буття дітей присвячено дослідження Д. Бландел, С. Боделюс, А. Борберг, М. Гутман, В. Дерр, М. Кайлін, Дж. Карлсен, Н. Конік-Сміт, М. Ньюїтт, Х. Сансон, Н. Фергхольм, Р. Харт та ін.; молоді – М. О'Брайен, Г. Валентайн, М. Верховен, Н. Гапон, Т. Девідс, М. Діуф, М. Курз, Д. Мессей, А. Турк, Л. Шульпен та ін.

Значущими для вивчення міських ландшафтів є дослідження культуротворчих характеристик міських ландшафтів у контексті концепту креативності (А. Амін, Т. Боррап, Д. Вікері, З. Кайс, Ф. Колбер, О. Кузьмук, О. Лапіна-Кратасюк, З. Мазурик, Н. Мусієнко, Ч. Лендрі, Р. Флоріда). Культурфілософська позиція вітчизняних дослідників (М. Карповця, Б. Поляруша, М. Препотенської, Д. Рижкової та ін.) щодо міського буття як співбуття містян утворює концептуальне підґрунтя для філософського відтворення комунікативного виміру ландшафтних трансформацій у сучасних містах. Інтерсуб'єктність урбан-практик досліджували М. Брофі, Я. Гейл, М. Грищенко, Л. Джемзе, Р. Крейг, Г. Мулган, Н. Отріщенко, Дж. Тібалдс, М. Хоті, Н. Шмітц, Д. Шорт та ін. Важливою ланкою у вивченні феномену міських ландшафтів у контексті національного буття є праці Є. Бистрицького, С. Горобчишиної, О. Зорич, В. Кравченка, В. Сисоєвої, Ю. Тищенко, Б. Черкеса та ін.

Однак, незважаючи на цей значний науковий доробок, представлений множинністю досліджень, феномен міських ландшафтів, вочевидь потребує потужної культурфілософської концептуалізації. Зокрема, відповідь потребує низка питань, серед яких: філософська рефлексія міських ландшафтів в параметрах «природа-культура»; особливості екософських інтерпретацій

ландшафтів сучасних міст; креативні тенденції просторової трансформації міст. Нагальним є детальний розгляд проблеми соціокультурного середовища міста в перспективі філософії інклюзивності; аналіз архітектурно-просторових трансформацій міст в контексті комунікативної філософії. Проблематика міських ландшафтів має також не тільки вбирати у своє концептуальне поле різні виміри, а й бути представленою інтегровано.

Варто зазначити, що на теперішній час залишається епістемологічна потреба у спеціальному культурфілософському аналізі міських ландшафтів, їхньої морфології. Рівень й характер розробленості проблеми у сучасному гуманітарному знанні робить актуальним поєднання двох перспектив – теорії культури й урбаністики – в одній теоретико-практичній площині, на що й зорієнтоване дане дослідження. З огляду на актуальність і недостатню наукову розробку цих та багатьох інших питань обрано зазначену проблематику в якості предмета самостійного теоретичного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана в межах основних напрямків наукових досліджень Харківського національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова «Фундаментальні дослідження з актуальних проблем суспільних та гуманітарних наук», науково-дослідної тематики Програми Еразмус Мундус «Культура пам'яті на національному та локальному рівні» (Erasmus Mundus Programme of the European Union Project: INFINITY ID № 545681-EM-1-2013-1-PT-ERAMUNDUS-EMA 21).

Мета дослідження полягає у філософській концептуалізації міських ландшафтів через виявлення їх культурно-історичних смислів та експлікацію культурних форм.

Досягнення цієї мети обумовлює постановку і вирішення таких взаємопов'язаних **дослідницьких завдань**:

- окреслити епістемологічні стратегії дослідження соціокультурного простору у концептуальній парадигмі «природа-культура»; описати філософсько-теоретичні підходи у якому можливий аналіз ландшафтного різноманіття міст;
- дослідити трансформацію культурних ландшафтів у кореляції з природою;
- виявити семантичні особливості концепту «міські ландшафти»; дослідити культуртеологічний контекст міста як сакральний ландшафт;
- визначити концепт ландшафту міста в перспективі філософії інклюзивності;
- окреслити концептуальні параметри гендерночутливих міських ландшафтів;
- визначити характерні просторові особливості організації дитячих локацій у світлі урбаністичних концепцій;
- проаналізувати тенденції окреслення молодіжних локацій в сучасних урбаністичних проектах;

- проаналізувати історико-культурні контексти урбоморфології доби античності, середньовіччя, ренесансу, модерну;
- визначити концептуальні параметри функціонування креативних локацій у сучасному місті;
- висвітлити філософські аспекти комунікативного чинника ландшафтних трансформацій у сучасних містах;
- розглянути особливості ландшафтних трансформацій українських міст у контексті культурно-національного буття.

Об'єктом дослідження є феномен міських ландшафтів в контексті концептуальних обрисів культурфілософського дискурсу.

Предметом дослідження – сутнісні характеристики міських ландшафтів в системному взаємозв'язку і взаємообумовленості культурного різноманіття.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Характер предмету дослідження передбачає використання комплексного міждисциплінарного підходу. Методологічна призма дослідження постає інтегративною, заснованою на застосуванні принципу взаємодоповнення здобутків філософії міста, екофілософії, ландшафтознавства, історичної культурології, культурної урбаністики. Системний метод застосований для розгляду феномену міста як багатокомпонентної структури. Порівняльно-історичний метод спрямований на осмислення трансформації міських ландшафтів у контексті історико-культурної еволюції міста (для визначення культурно-історичних тенденцій формування міських ландшафтів та виявлення в них підстав для культурфілософських узагальнень). Герменевтичний метод застосовується для аналізу інформаційно-комунікативних зв'язків у межах міського культурного середовища, діалектичний – для аналізу морфогенезу міських ландшафтів. Виявлення соціокультурних особливостей міських ландшафтів здійснювалося в контексті феноменологічного підходу, крізь проблему «сприйняття ландшафтів» у повсякденному бутті містян.

Чільне місце в процесі філософського осмислення міських ландшафтів відіграли загальнонаукові принципи та методи, а саме: принципи єдності історичного та логічного, об'єктивності, цілісності та всебічності, які використовувалися у поєднанні із такими загальнонауковими методами як аналіз та синтез, індукція, аналогія тощо.

Провідними в дослідженні стали системний, комплексний і трансдисциплінарний підходи, які дозволили дослідити екософські, соціокультурні параметри міських ландшафтів в їхньому системному взаємозв'язку і взаємообумовленості. Концептуально відтворити багатовимірність міста дозволило застосування методів культурфілософської інтерпретації та урбаністично-філософської інтеграції досліджуваного предмету.

Застосовано дискурсний аналіз, що дозволив репрезентувати міські ландшафти нетрадиційними способами аналізу, через «вчитування» тих сенсів, що залишаються невисловленими, невираженими за «фасадом» вже артикульованого урбаністикою знанням. Знання про міські ландшафти є

множинними, контекстними та історично сформованими через дискурси. Через окреслення граничних меж пізнання міських ландшафтів, у дисертаційному дослідженні застосовуються концептуальні узагальнення в рамках кожної модальності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розширенні дослідницького поля урбаністики за рахунок введення міського ландшафту як предмету культурфілософської рефлексії. Специфіка міських ландшафтів розглянута на основі міждисциплінарного підходу, який дозволив виокремити особливі смислоутворюючі структури, що виступають джерелом багатовекторного впливу на міську культуру. Це відкриває можливості для розгортання нового філософського напрямку – культурфілософії ландшафтного урбанізму.

Новизна конкретизована у наступних положеннях:

Вперше:

- досліджено специфіку семіозису природного ландшафту у процесі його культурного освоєння містом, набуття специфічного змісту, що відображає суспільні і духовні смисли;

- здійснено цілісне культурфілософське дослідження міських ландшафтів як медіаторів культурних процесів; визначено культурні ландшафти як необхідну складову філософського осмислення феномену міста;

- висвітлено, за посередництвом ідей екософії, тлумачення ландшафту міста в контексті онтологічних та етичних пошуків узгодженості зв'язків природи і культури. Доведено, що міське буття як співбуття з природою вимагає від міст не тільки рівноваги природи і культури, а й відкритості культурного ландшафту до природи. Це зі свого боку дозволяє інтерпретувати міський ландшафт у світлі активності суб'єкта, який своєю еко-діяльністю змінює просторові параметри міста та витворює новий тип екодизайну міста;

- сформульовано концептуальне положення про багаторівневий характер безпеки міських ландшафтів. Філософсько-урбаністичний аналіз засвідчив просторову різноманітність феномену безпеки на фізичному, ментальному, соціокультурному рівнях. Соціокультурний контекст безпеки дозволяє окреслювати ціннісні координати міських ландшафтів з погляду інклюзії та поваги до суб'єктного розмаїття;

- доведено, що філософська концептуалізація гендерночутливих міських ландшафтів можлива на основі феміністської критики урбанізму, постмодерної ідеї про гендерне різноманіття та теорії соціальної інклюзії. Проаналізовано, як «жіночі» просторові практики «вбудовуються» у смислові структури дизайну міських ландшафтів. Представлено філософський дискурс щодо розвитку ландшафтно-інклюзії через подолання гендернообумовлених дискримінаційних просторових практик, зокрема шляхом вироблення «дружнього до жінок» міського ландшафту (як репродуктивного, так і емансипаторного);

- сформульовано культурфілософське тлумачення концепту «дружній до дитини міський ландшафт», урбо-форми для присутності дітей у міській

громаді: як об'єкта турботи з боку дорослих, так і суб'єкта культуротворчості міста. В контексті культури просторової свободи дітей продемонстровано концептуальну обмеженість модерністських практик організації дитячих локацій в координатах безпеки повсякденного буття. Запропоновано філософсько-урбаністичну інтерпретацію включення ігрових локацій у публічний простір міста, що відкриває епістемологічні перспективи поєднання філософії дитинства та урбаністики в єдиній теоретичній площині;

- здійснено філософський аналіз комунікативних координат міських ландшафтів. Виявлено комунікативну специфіку міських ландшафтів у їхньому морфогенезі та кореляції із просторовими способами суб'єкт-об'єктної та суб'єкт-суб'єктної активності містян. Доведено ландшафтотворчу роль партисипативних комунікацій, зокрема у практиках «тактичного урбанізму». Запропоновано філософський напрямок пізнання міських ландшафтів з позиції виявлення їхньої «соціоспроможності» до ре-віталізації міста;

- визначено концептуальні параметри функціонування креативних локацій у сучасному місті. Зазначено, що у креативних локаціях підтримується культуротворча діяльність містян, й водночас долається їхня просторова відчуженість; виробляється спільнота, яку єднає не тільки творення естетичного у місті, а й вітальні перетворення деградованих локацій;

- культурологічна експертиза, проведена на матеріалах Харкова, Чугуєва Харківської області, дозволила розробити пропозиції щодо розвитку креативної індустрії міст.

Уточнено:

- предметну сферу морфології міських ландшафтів шляхом експлікації семантичних особливостей містопланування в контексті культурно-історичних особливостей доби античності, середньовіччя, ренесансу, модерну;

- концептуальні положення щодо культурно-історичної трансформації містопланувальної морфології у напрямку від геометричної до геоморфної моделі. Розгорнуто культурну цінність постмодерного дизайну міських ландшафтів в перспективі артикуляції «інших» голосів, соціокультурного різноманіття нової топографії міст;

- культурфілософське тлумачення «молодіжного ландшафту» залежно від місця та ролі молоді у розвитку міста; запропоновано урбаністично-філософську перспективу окреслення міських локацій: від здатних забезпечувати «повсякденну впевненість» молоді до таких, що витворюють необхідні компетенції для інтеграції у спільноту.

Набуло подальшого розвитку:

- розгляд метафізично орієнтованої «ціннісної вертикалі» міських ландшафтів; місто постає символом світобудови, місцем для духовного самопроектування людини та метафізичної місії. Запропоновано культурно-історичний підхід, що зміщує пізнавальні акценти в осмисленні феномену середньовічного урбанізму через «вкорінення» у світогляді ідеї морального виправдання міського буття;

- характеристики міського ландшафту як історико-культурного феномену. Висвітлено мнемонічні особливості ландшафтних трансформацій українських міст у контексті культурно-національного буття.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що дана дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці ґрунтовним вивченням міських ландшафтів на основі міждисциплінарного підходу, що розширює дослідницьке поле урбаністики за рахунок окреслення нового філософського напрямку – культурфілософії ландшафтного урбанізму. Важливе теоретичне та практичне значення має концептуальна інтенція дисертаційного дослідження, яка полягає у прагненні показати міські ландшафти через особливі смислоутворюючі структури міської культури.

Отримані результати дисертаційного дослідження поглиблюють розуміння процесів, які відбуваються в сучасній філософії міст, закладають методологічне підґрунтя для осмислення культурних контекстів просторового буття українських міст.

Застосовані у дисертаційному дослідженні матеріали, наведені положення, теоретичні узагальнення дають змогу розкрити особливості міських ландшафтів, виявити їх роль в культуротворчих процесах та можуть бути використані у подальших урбаністичних, культурологічних дослідженнях. Своєрідність об'єкту дослідження обумовила необхідність широкого використання конкретного урбаністичного матеріалу. Чільну увагу у дисертаційному дослідженні приділено інтерпретації та реінтерпретації ландшафтів світоглядно- та історично значимих міст (Венеція, Вільнюс, Єрусалим, Київ, Лондон, Нова Гориця, Париж, Рим, Флоренція та ін.).

Результати дослідження можуть бути використані у роботі аналітичних центрів при розробці стратегій розвитку міст, а також подальшому розгортанні ландшафтної тематики у наукових дослідженнях з філософії культури, культурної урбаністики, соціальної філософії; у навчальному процесі при викладанні курсів та спецкурсів із гуманітарних дисциплін (культурології, урбаністики, історії культури, менеджменту міських проектів та ін.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом самостійної дослідницької роботи. Використані у дисертації ідеї, гіпотези та положення інших авторів мають відповідні посилання. У публікаціях у співавторстві визначено частку, що належить дисертанту.

Кандидатську дисертацію на тему «Ідентифікація суб'єкта в історичній культурології» було захищено у 2001 році за спеціальністю 09.00.04 – філософська антропологія, філософія культури; її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертації. Матеріали та результати дисертаційної роботи оприлюднено на конференціях: *міжнародних та всеукраїнських* – «Гендерна політика міст: історія та сучасність» (Харків, 2003, 2013, 2015), «Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программами городского и регионального развития» (Харків, 2008), «Człowiek udzi w Europie: w poszukiwaniu różnorodności» (Гдиня, Республіка Польща,

2011), «Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами» (Харків, 2011, 2012), «Социальная онтология в структурах теоретического знания» (Іжевськ, Російська Федерація, 2012), «Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку» (Дрогобич, 2012), «Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика» (Київ, 2012), «Женщины и мужчины в контексте исторических перемен» (Твер, Російська Федерація, 2012), «Исследование систем менеджмента отраслевых организаций: теория и практика» (Єкатеринбург, Російська Федерація, 2012), «Гендер. Екологія. Здоров'я» (Харків, 2015, 2017), «Культурно-інтелектуальна складова цивілізаційного поступу українства» (Київ, 2014), «Переяславська рада: її історичне значення і перспективи розвитку східнослов'янської цивілізації» (Харків, 19–20 грудня 2012), «На пути к гендерному равенству: Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин» (Алмати, Казахстан, 5 грудня 2013), «Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків» (Кам'янець-Подільський, 2012), «Культурно-інтелектуальна складова цивілізаційного поступу українства» (Київ, 2014), «EURINT-2016: Східне партнерство під напругою – час для переосмислення» (Ясси, Румунія, 2016), «Слобожанський гуманітарій–2018» (Харків, 2018), «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (Харків, 2018 р.), *регіональних* – «Традиційна культура в умовах глобалізації: культурна ідентифікація та інформаційне суспільство» (Харків, 2012, 2015); «Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу» (Харків, 2013); «Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини» (Харків, 2017), семінарах – «Урбаністичні рухи та їх розуміння демократії у країнах Вишеградської четвірки та Україні» (Будапешт, Угорщина, 2015), 52 міжнародному семінарі словенської мови, літератури і культури (Любляна, Словенія, 2016). Теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження використовувалися у навчальному процесі Харківського національного університету міського господарства ім. О. М. Бекетова («Історія української культури», «Культурологія»), навчальних семінарів «Управління міськими проектами» програми безперервної професійної підготовки працівників виконавчих органів Харківської міської ради (2003–2006), «Впровадження гендерних підходів у діяльність місцевого самоврядування» для депутатів Харківської міської ради та працівників виконавчих органів влади за Комплексною програмою розвитку місцевого самоврядування в місті Харкові на 2012–2020 роки (акт впровадження № 41 від 27.04.2018).

Положення дисертаційного дослідження апробовано при виконанні госпдоговірної тематики ХНУМГ імені О. М. Бекетова: «Розробка Концепції Стратегії розвитку Харкова до 2030 р.», «Розробка стратегії розвитку м. Чугуїв як структурної частини Харківської агломерації до 2020 р.» (акт впровадження № 92 від 1.06.2013), а також проектної діяльності: «Управління міськими

проектами з використанням партисипативного менеджменту» (TACIS City Twinning, Лілль-Харків, 2001–2002), «Гендерне бюджетування шкіл естетичного виховання м. Чугуїв Харківської області» (у партнерстві з виконавчим комітетом Чугуївської міської ради, 2012), «Лобювання гендерно-орієнтованого бюджетування програм естетичної освіти м. Чугуєва Харківської області» (у партнерстві з виконавчим комітетом Чугуївської міської ради за підтримки Субрегіонального офісу ООН-Жінки в країнах Східної Європи та Центральної Азії, 2012–2013), «Гендерний аудит міського простору» (у партнерстві з Представництвом в Україні Фонду імені Фрідріха Еберта, 2013–2014 рр.), «Secondary cities» (у партнерстві з виконавчим комітетом Харківської міської ради та за підтримки Американської асоціації географів (AAG), 2016), «Створення міської інфраструктури, «дружньої до дитини» (за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні, 2017), Школи гендерної урбаністики (за підтримки міської цільової програми «Молодь Харкова» на 2012–2017 роки), зокрема:

- розроблено рекомендації щодо розвитку культурної індустрії Харкова (довідка № 58 від 30.04.2018, ХНУМГ ім. О. М. Бекетова);

- розроблено пропозиції щодо інтеграції вимог соціальної інклюзії у архітектурно-просторові рішення ігрових локацій міста Харкова (акт впровадження № 15 від 21.02.2018, Департамент житлового господарства Харківської міської ради);

- виконано культурну експертизу центральної території міста Чугуїв Харківської області (акт впровадження № 10 від 25.01.2018, Чугуївська міська рада Харківської обл.);

- здійснено гендерночутливий культурний аудит функціонування та фінансування шкіл естетичного виховання міста Чугуєва Харківської області; розроблено відповідні пропозиції до «Комплексної міської програми культурного розвитку м. Чугуєва на 2013–2016 рр.» (акти впровадження № 5, № 8 від 25.01.2018, Чугуївська міська рада Харківської обл.).

Публікації. Основні ідеї та результати дисертаційного дослідження відображено у 55 публікаціях, серед них 2 одноосібні монографії (1 – основна обсягом 16,45 др. арк.), 20 статей у фахових виданнях України (9 з яких включені до міжнародних наукометричних баз даних), 2 статті у зарубіжних періодичних виданнях, як мають наукометричний статус, 8 статей в інших виданнях, 23 тези та матеріали виступів на наукових конференціях.

Структура дисертації складається зі вступу, п'яти розділів, 14 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (452 найменування, з них 203 іноземною мовою) та додатків. У додатках містяться 5 копій документів, що засвідчують впровадження результатів дослідження. Загальний обсяг дисертації складає 421 сторінку, обсяг основного тексту – 332 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, визначено його об'єкт, предмет та мету, висвітлено теоретико-методологічні засади, розкрито наукову новизну. Поряд зі вказаним, експліковано теоретичне і практичне значення дисертації, викладено дані про її апробацію та розкрито структуру дослідження.

У першому розділі – «Теоретико-методологічна платформа дослідження міських ландшафтів» – конкретизовано понятійно-категоріальний апарат дисертаційного дослідження і закладено теоретико-методологічну основу його подальшого розгортання.

У підрозділі 1.1 «Міські ландшафти у концептуальному просторі «природа-культура»: історіографія проблеми» розкривається історіографія питання ландшафтів та специфіки їх пізнання на широкому культурно-історичному матеріалі. Зазначається, що ландшафт глибоко вкорінений в історичному знанні, у якому виокремлено існування прото-ландшафтних (архаїчних) та ландшафтних спільнот. Прото-ландшафтним спільнотам властивий зв'язок з навколишнім світом через міфи, у якому територіальне пов'язане з ритуальним знанням. Характерною ознакою ландшафтних спільнот є своєрідний спосіб їхнього бачення «частини землі» такою, що розвивається у часі під впливом природи та людини, а також культурно-естетичне вираження природного та антропогенного світу.

Концепт ландшафту має давню традицію в історико-художньому знанні. У художньому прочитанні природного ландшафту виявляється специфіка східної та західних культурних традицій. Спільнотам, що сповідують конфуціанство, даосизм, синтоїзм і буддизм, властиве почуття поваги до світу природи, що визначає східний ідеал краси та естетичних смаків. Християнська традиція, на відміну від східної, визначається дихотомією «природа-культура», людина від імені Бога перевершує природу, а не шанує її. В історії європейського мистецтва ландшафт постає у результаті процесів вибору, модифікації та редагування означеної землі відповідно до стилізованих ідей краси у певний культурно-історичний період. З огляду на це, історію європейського пейзажного живопису (починаючи з італійського Відродження) представлено у сенсі культурного руху, що «очищує» візуальне поле для ландшафтів. У європейському пейзажному живописі відбувалося становлення ідеї ландшафту не тільки як природного феномену, а й культурного, «ландшафту з пам'яттю» про діяльність людини. Зазначається, що виникнення пейзажу стало не тільки ознакою початку кінця обожнювання світового простору, а й ознакою вивчення землі (land) через місто: від практичного і духовного привласнення місцевих просторів сільської місцевості до охоплення світського простору містянами. У цій перспективі розвиток західноєвропейського пейзажу можна розглядати як діалектику міської та сільської місцевостей, у якій місто, коли воно зростає, шукає нові простори для вільного горизонту.

Ландшафти також розглядаються як видимий артефакт людської історії. Концепт міського ландшафту має також розвинуту дослідницьку традицію в світлі збереження багатоманітної культурно-історичної спадщини, передусім архітектурної. Історичні міські райони є найбільш поширеними проявами спільної культурної спадщини, що формується поколіннями громад. Процеси збереження спадщини демонструють різні культурні стратегії: від захисту міських історичних будівель та архітектурних ансамблів на основі їхньої естетичної цінності до захисту усіх культурно значимих історичних міських ареалів, монументального і немонументального походження, що ґрунтується на соціокультурній цінності місця. Звертається увага на практики інтеграції політики збереження міської спадщини у політику сталого розвитку міст.

В географії культурний ландшафт постав внаслідок поступової зміни пізнавальних інтересів від природного до антропогенного, і далі ландшафту, включеного у сферу культури. Висвітлено питання міських ландшафтів в перспективі освоєння культурою певного фізичного простору (території). В академічному середовищі географів концепт ландшафту був представлений двома традиціями: німецькою «матеріалістичною» і французькою, з наголосом на «суб'єктивному аспекті».

Зазначено, що у традиційній урбаністиці культура поставала сукупністю наявних предметів або цінностей, що складають культурний фонд міста. Географи, теоретики містопланування та архітектури, історики, культурологи описують ландшафтні об'єкти, пояснюють їх місце у міському середовищі та збагачують його конкретними характеристиками. Зазначається, що «територіальні» візії міських ландшафтів представлені передусім як наративи культурних артефактів, а предметне поле культурної урбаністики поділено на природно-історичне, архітектурно-просторове, естетико-культурне тощо.

Незважаючи на різноманіття емпіричних ландшафтознавчих досліджень, філософії ландшафту приділено недостатньо уваги. Зокрема, залишається недостатньо артикульованою ідея про «розширення горизонту» розуміння концепту «ландшафт» засобами культурфілософського дискурсу.

У **підрозділі 1.2. «Теоретико-методологічні основи дослідження міських ландшафтів»** представлено епістемологічний діапазон досліджень культурних ландшафтів міста в контексті парадигмальних змін, що відбувалися в філософії науки, через експлікацію на проблему суб'єкт-об'єктної кореляції в пізнавальних моделях.

Дослідження міських ландшафтів в традиціях позитивізму представлені у різноманітному науково-практичному знанні як специфічний територіальний комплекс, який потрібно описати, класифікувати, вивчити. Підкреслюється, що під впливом концептуальних трансформацій класичного типу філософування від крайнього об'єктивізму до суб'єктності, у дослідженнях міських ландшафтів також відбулися теоретико-методологічні зміни. Міський ландшафт аналізувався не тільки з об'єктно-антропогенної позиції, як «продукт» людської діяльності, що формував «життєве середовище», а й суб'єктно-перцептивної. Слідуючи некласичній філософії, дослідження міських

ландшафтів зосереджуються не на об'єктних формах, а суб'єктних, значущих для людини, окремої спільноти. Водночас спостерігається трансформація розуміння самого феномену культури. Новий урбанізм розглядає культуру у перспективі різноманіття досвідів повсякденного буття.

Увага до повсякденного буття та «місця» представлена, зокрема, у феноменології. Методологічні межі дослідження ландшафтів окреслюються тим, як вони сприймаються суб'єктами, і який досвід у них отримують. Місцем соціальної ідентичності може бути як окрема міська локація, так і місто у цілому. Значення місця є невід'ємним від свідомості тих, хто перебуває у ньому, і який досвід у ньому отримується. Завдяки розумінню соціокультурної обумовленості поведінки людини, її здатності конструювати простір, наділяти його новими смислами, дослідження ландшафтів охоплюють «культурне середовище». Повсякденна культура (традиції, мова, культура споживання тощо) відіграє важливе значення у встановленні просторових обмежень і пропозицій-перспектив для особистісного і загальнокультурного розвитку. Емоційні зв'язки людини із середовищем можуть виявлятися у топофільії, любові до місця, коли воно є комфортним для їхнього повсякденного буття, або, навпаки – топофобії.

Постмодерністська епістемологія протиставляє об'єктивному аналізу культурної реальності дослідження окремих елементів складного об'єкту. Наукова мова після «нарративного повороту» кінця ХХ ст. не зводилася до тексту, а швидше розумілася такою, що вбирає в себе й будує мову, конструює значення. Дослідження міських ландшафтів передбачає уважне «читання». Метафора «ландшафт як текст» виявляється різними дискурсами. Посилюється увага до семіотики, до способу, у який створюються значення ландшафтів, а також до їхнього розкриття через деконструкцію. У дослідженнях міських ландшафтів береться до уваги те, що місця/локації формують соціокультурне різноманіття. З'являються нові ракурси тематики досліджень, що тісно пов'язані з національним, екологічним, гендерним та іншими контекстами. Ландшафт також трактується за дисциплінарними межами географії чи мистецтва, в контексті історії ідей. Ландшафт як «ідеологічний концепт» є своєрідним способом, яким певні класи/соціальні групи означають себе і свій світ, підкреслюють свою соціальну роль.

Запропонований у дослідженні підхід спрямований на аналіз множини міських текстів в рамках дискурсів шляхом їх локалізації в культурно-історичному та соціокультурному контекстах. Дискурсний характер дослідження, що окреслює зв'язки між текстом, дискурсом і контекстом, дозволяє здійснювати культурфілософський аналіз міських ландшафтів у широкому інтерпретативному (мако- та мікро-) діапазоні культурних знаків.

У другому розділі – «Геософські інтерпретації міських ландшафтів» – застосовано геософічний підхід до трактування міських ландшафтів, їхніх складових: просторово-об'єктної («тіло» ландшафту як «продукт» взаємодії спільноти і природи) та культурно-суб'єктної (душа, дух ландшафту).

У підрозділі 2.1 «Культурний ландшафт як просторовий феномен міста» зазначається, що міський ландшафт не лише містить культурні елементи як свої складові, а сам є культурним артефактом, формою культури.

Наголошується на необхідності залучення у методологічний апарат урбаністики геософії. Геософічність дозволяє здійснювати цілісне розуміння всієї сукупності геопросторових відносин і факторів, їх формування крізь призму «людського чинника». Геософія, артикульована представниками французького постмодернізму Ж. Дельозом та Ф. Гваттарі, оперує концепцією ре-/детериторизації для позначення природи людської суб'єктивності в сучасних культурах. В історії філософії поширеною була думка про зв'язок мислення з місцем, переважно містом (наприклад, античної філософії Сократа, Платона та Аристотеля з Афінами; новоевропейської філософії Ф. Бекона з Лондоном, Р. Декарта – з Парижем, Г. Спінози – з Амстердамом; філософії прагматизму В. Джеймса, Дж. Дьюї – з Нью-Йорком).

Культурним явищем постає «місце», замість «території». Місце окреслює локацію, якій людина (спільнота) надає певного значення у повсякденному бутті. Новий дослідницький інтерес брав до уваги те, що кожна людська спільнота має свою форму, цілі, цінності, а її формування можна розглядати як своєрідне «описування себе на землі» через умови повсякденного буття. Ці суб'єктивні значення місця для людини (спільноти), «прикріплені» до фізичного середовища, можуть бути як індивідуальними (значущими для біографії окремої людини), так і суспільними («спільні сенси місця»), і постають своєрідними продуктами посередництва (медіації), наповнюючи людину (спільноту) певними емоціями та враженнями.

Коли мова йде про культуру міста, терміном детериторизації позначають послаблення зв'язку між культурою і місцем; «видалення» культурних суб'єктів і предметів з певного місця в просторі і часі. Констатується втрата «природних» зв'язків між культурою і соціальними та географічними територіями та описується глибока трансформація зв'язку між повсякденними культурними переживаннями як переважно локальним існуванням. Детериторизація локалізованого культурного досвіду інтерпретується скоріш не як збіднення культурної взаємодії, а як перетворення, викликане впливом множинних культурних зв'язків на місто, що означає, що детериторизація породжує трансформацію локального культурного досвіду, чи то від самої локальної події, чи через проєкції їхніх символічних форм. Функція детериторизації визначається як «рух, за допомогою якого щось залишає територію», і також як те, що розширює саму територію.

Переосмислюється проблема динамічності архітектурного середовища, зміни форм відповідно до історично конкретних соціально-культурних, перцептивних і контекстних умов. Міський ландшафт одночасно є матеріальним і ідеальним, «формується не тільки візуально, а й ментально. Міський ландшафт – це і мережа знаків, які засвідчують культурну спадщину міста. Ландшафт також розуміється як просторово-часове утворення, в якому взаємозв'язки між його складовими мають різну ступінь детермінованості, аж

до визнання нестійкої і мінливої «духовної впорядкованості». Звертається увага на роль «переживань минулого», пам'яті людей як чинників конструювання архітектурного ландшафту міста; на роль людини у формуванні та зміні архітектурних ландшафтів, їх соціально та культурно сконструйованих смислів, цінностей та ідей.

Постмодерне мислення актуалізує урбан-інтерпретації про рівень та характер взаємопроникнення штучного і природного. Неоурбаністи наголошують на необхідності творення геоситуацій, у яких можливе формування міського ландшафту, як екологічного за своєю природою, так і багатофункціонального за своїм соціокультурним призначенням.

У підрозділі 2.2 «Місто як сакральний ландшафт: культуртеософський дискурс» висвітлено культурфілософський інтерес до метафізичної природи «священних місць» (М. Еліаде); духовної функції сакральних ландшафтів міст («мирський град» Х. Кокса, «теологія культури» П. Тілліха та ін.). Побудова священного ландшафту пояснюється бажанням людини рухатися в освяченому просторі (ієрофанії). Священне місце позначає центр серед хаосу, а також «прорив» між двома космічними площинами (Земля і Небо). Місто освячувалося через символізм космогонії («Місто-Космос»). Архаїчна ідея чотирикутного міста, розміщеного на горі в центрі світу була валентною для пояснення ландшафтів найдавніших міст. У давньоримській культурі місто (Urbs) також було у центрі світу («orbis terrarum»).

Здійснено культурно-історичний огляд ландшафтних практик «освоєння» священного простору. У східній (китайській) традиції ландшафт є ієрофанією, самооб'явленням божественного виміру світу (як «божественний спокій»), західний (християнській) – відображає постійну напругу між Богом і земним світом. Міський ландшафт осмислювався через ідею про «два гради»; Град Земний і Град Божий – як сутність двох тіл, в яких перебувають душа людська і Дух Божественний. Християнська перспектива Граду Земного виходить з ідеї про святість землі й одночасно про «благоустрій» земного буття. Ідеальна форма (Небесний Єрусалим) шукалася у земній сфері, з метою організувати благочестиве місто, передапокаліптичне ідеальне суспільство у формі цивітас (А. Августин).

Підкреслюється, що у ранньосередньовічній культурі переважала оцінка міста як «місця гріха» та морального занепаду. Таке ставлення до «земних міст» змінюється з XIII ст., коли місто було проголошено найкращою формою для матеріального та морального існування людини (Т. Аквінський). Місто охороняє, рятує, воно є місцем де просять про благодать і де її отримують, у ньому можливий онтологічний перехід від одного способу буття до іншого.

Саме моральним виправданням міського буття й пояснюється феномен європейського урбанізму XII – XV ст., коли засновувалися тисячі нових міст та перебудовувалися існуючі. Міста, забудовані численними монастирями та храмами, були своєрідним відображенням богобоязливої та благословенної громади міста. Зазначається, що у християнській культурі сформовано особливу систему вимірів географічного простору, де древній Єрусалим

сприймався як сакральний центр світу, як «богообране місто», Київ та Константинополь – як Новий Єрусалим, а Рим, Кельн, Майнц, Прага, Страсбург та ін. – називалися «святими».

Містобудівна творчість середньовіччя постає у філософсько-релігійних інтерпретаціях як служіння людині на рівні потреб в її екзистенційних почуттях. Град Земний є місцем для докладання зусиль людини; творчий початок, властивий людині, покликаний «розширювати життя, оживляти природу». Світ «органічний», оточений стихією смерті, потребує софійної творчості суб'єкта (М. Бердяєв) та софійності господарювання, що перемагає небуття (С. Булгаков). «Активне» розуміння апокаліпсису постає заклик до творчої активності людини, до героїчних зусиль і подвигу. Оскільки кожен момент може стати есхатологічним, містянин, заради «відриву» від небуття здатний йти на площу, на страту (як за часів інквізиції). Есхатологічність християнської концепції Градів дозволяє виявляти особливі смисли сакральності ландшафту міста, з погляду «права на спасіння».

Філософсько-теологічні розмисли утворюють світоглядну платформу для ідеї про те, що міста, за умови розвитку процесів «життєтворчості», здатні забезпечити людині «дім душі». У такій інтерпретації місто постає символом світобудови, а його сакральний ландшафт – символом духовного самопроекування, метафізичної місії людини.

У підрозділі 2.3 «Екофілософський дискурс міських ландшафтів» представлено культурно-історичну репрезентацію природних ландшафтів в античних полісах, середньовічних містах-фортецях, ренесансних містах. Звертається увага на їхню особливу міську локацію – «сад» – як місце для філософських роздумів, наукових практик та естетичного задоволення. Водночас ландшафтам індустріальних міст властива відчуженість від своєї природної основи, природа перетворюється на «ресурс», що робить їх екологічно нестійкими.

Зазначено, що ідеї ре-віталізації міських ландшафтів в перспективі «життя з» природою розроблялися в межах екологічного урбанізму (Дж. Марш, Дж. Джекобс, К. Лінч), ландшафтної архітектури (Я. МакГарг), органічного гуманізму (Л. Мамфорд), глибинної екології (А. Несс). Концепція екологічного містопланування, представлена у філософській утопії Е. Говарда про місто-сад, стала поштовхом до глобального урбаністичного руху за збереження природи як невід'ємної компоненти міського ландшафту.

Під впливом соціальної філософії Г. Спенсера концептуально розвивалася урбан-візія міста як соціоприродної органічної цілісності. Міський ландшафт уявлявся як такий, що узгоджений з біологічною структурою людини і підтримує природні ритми, і так само змістовний своїми культурними смислами (поваги до різноманітності, справедливості тощо).

Сучасна урбоекологія спирається також на філософію М. Гайдеггера, зокрема, його критику антропоцентричного світогляду як «панування» над природою. Фокусується увага на тому, що «бути» означає «населити якість місце», піклуватися про речі, щоб вони існували і поверталися до свого

первинного стану. Артикулюється біоцентрична позиція, коли люди «дають жити життю». Сучасні екофілософи, вслід за М. Гайдеггером, стверджують, що певні метафізичні ідеї відповідальні за руйнування навколишнього середовища, а значить існує потреба в оновленні розуміння світу, в філософсько-онтологічних зрушеннях від антропоцентризму і утилітарного розуміння світу до розуміння, яке дозволяє речам бути. Висвітлено стратегію «вирощування» природи в постіндустріальному місті як саду, на відміну від індустріального «підкорення» природи. Міська спільнота, за Л. Мамфордом, має бути «біотехнічною», яка замість мегатехнічного прагнення до влади, буде орієнтуватися на гомеостатичність між ресурсами і потребами. Екочутливі урбоформи розглядаються також з погляду можливостей для самореалізації містян (П. Геддес).

Наголошується, що урбаністичні трансформації, орієнтовані на досягнення рівноваги природи і культури, потребують відкритості культурного ландшафту до природи. Підкреслюється, що практики екологічного урбанізму орієнтовані на вироблення рішень, як архітектурно-просторових, узгоджених із природним ландшафтом, комфортних для здоров'я людей, так і соціокультурних. Культурфілософська концептуалізація вітальних міських форм оперує також концептом екософії як сфери пошуку мудрості щодо «природного життя». Міські ландшафти інтерпретуються у світлі активності суб'єкта, який своєю протидією деградації навколишнього середовища спроможний витворювати новий тип екодизайну міста.

У третьому розділі – **«Філософія урбо-дизайну: морфогенез міських ландшафтів»** – наведено культурфілософську ретроспективу архітектурно-просторових трансформацій міст.

У підрозділі **3.1 «Морфологія містопланувальних практик»** висвітлено античну урбаністичну традицію в світлі концепцій ідеального міста: платонівської (антропоморфної) та стоїчної (космологічної). Філософські ідеї про місто як «космополіс» були розвинуті Зеноном, Хрісіппом, Клеанфом та утверджені в образі універсального міста – Риму. В його забудові, архітектурній структурі відображалася концепція світобачення та світосприйняття: «місто – увесь інший світ» («Urbi et Orbi»). Зазначається внесок Вітрувія у започаткування в теорії архітектури та містопланування логоцентричного та атропоцентричного дискурсів.

За доби європейського середньовіччя тема ідеального міста представлена «християнізованим космополісом», упорядкованим «моральною топографією» Небесного Єрусалиму та символічно візуалізованим у геометрично правильних формах (Іоан Богослов, Бонавентура). Втім урбаністичні практики здійснювалися у різних напрямках – від традиційного міського дизайну до перетворення міських ландшафтів на іншу якість.

У філософії ренесансного містопланування, з її акцентом на постать людини, «співмірної» з Богом, регулярна геометрична форма символізувала зв'язок між мікрокосмом і макрокосмом. Антропоцентричність ренесансного світогляду знаходить своє відображення у співвідношенні між людським тілом і

архітектурою, тіло поставало моделлю для містопланування (А. Аверліно (Філарете), Франческо ді Дж. Мартіні). Суттєвою особливістю ренесансного планування «ідеального міста» є стремління до центральної симетрії в радіальній діаграмі. У XIII–XIV ст. на мислення про архітектуру та містопланування потужно впливає Флоренція, її складний геометричний дизайн став естетичним каноном просторової організації міст, а також способом, у який розглядався світ у цілому. Наводяться приклади розбудови італійських міст, замислених в «ідеальних» архітектурно-просторових формах (Кортемаджоре, Джуліанова, Акайя, Саббьонета).

Зазначається, що у добу Ренесансу місто задає логіку розвитку усієї культури. Стверджувалося, що в ідеальній місто-формі мають поєднуватися функціональні, соціальні та естетичні вимоги. Постійні військові небезпеки спричинили проектування міст-фортець. Розбудова міст-держав в Північній та Центральній Італії (політична та соціальна структура яких згодом була поширена у Франції, Німеччині, Іспанії та інших країнах) задавала концептуальні параметри ідеальних міських ландшафтів: мають бути архітектурно-просторово організовані, як для повсякденного мешкання, так і політичної активності. Громадянський гуманізм спричиняє виникнення урбан-форм, спрямованих на архітектурну демонстрацією устремлінь «досконалого політичного розуму». У ренесансних містах посилювалася роль мистецтва: не тільки як простої естетичної насолоди місцем, де містяни висловлюються, збираються на події, а й як своєрідний контур загальної концепції, що координує різні прояви, перекомпоновує їх на цілісну систему (Л. Альберті).

Паралельно з архітектурними трактатами, ідеальне місто, в якому геометрична форма стає виразом досконалості соціальної організації, була об'єктом розмислів філософів-утопістів Томаса Мора («Утопія»), Томмазо Кампанелли («Місто Сонця»), Йоганна Валентина Андрее («Християнополіс»).

В модерних містопланувальних практиках продовжує втілюватися класичний ідеал гармонії та порядку, покликаний символізувати велич розуму. Аналізується місто-форма Ле Корбюзьє «Модулар» (Modulor), заснована на історичних традиціях використання геометричних пропорцій людського тіла для удосконалення архітектури. Міський план постає своєрідною гуманістичною, антропоморфною метафорою, вбудованою в ідеальну модель. В урбаністичній схемі Ле Корбюзьє запропоновано нові планувальні рішення щодо покращення локацій проживання (зелені зони, мережа транспортних магістралей, висотна забудова тощо).

Підкреслюється, що модерні уявлення про міське планування, прогресивні для свого часу, дозволили створити доволі розвинені функціональні міські локації. Проте більшість модерністських урбан-проектів не виправдалися; цілісний образ міського життя поступово розпадається, зокрема через витіснення містянина з автоцентричної («магістральної») ландшафтної структури міста.

У підрозділі 3.2 «Філософія урбо-дизайну сучасних міст» проаналізовано концептуальні естетичні зрушення у містопланувальній

морфології у напрямку від геометричної до геоморфної моделі. Замість симетричної міської забудови у стилі раціонального функціоналізму, «аскетизму» архітектурних форм, постмодерний урбодизайн ґрунтується на конкретно-географічних, культурно-історичних контекстах міських ландшафтів. Постмодерний урбодизайн – нелінійний, гетерогенний, відкритий, «колажний» (з різними типами виразності); він демонструє фрагментарність замість єдності, гру замість чіткої організації.

Висвітлено особливу роль скульптури у моделюванні нової динамічної цілісності міських ландшафтів. Підкреслюється, що скульптура витворює місця, що відкривають сфери можливого людського перебування (М. Гайдеггер). У домодерні часи скульптура була «прив'язана» до храмів, публічних будівель та підпорядкована архітектурі. У модернізмі відбувся розрив між скульптурою та архітектурою; скульптура постає «місцем-конструкцією», системно побудованим художнім цілим. З появою постмодерну сприйняття скульптури стає більш складнішим, і як заперечення місця, і як відмова від ландшафту та архітектури. Водночас скульптура починає досліджувати шляхи можливих комбінацій між ландшафтом і не-ландшафтом, архітектурою та не-архітектурою. Традиційна концепція організації монументального міського ландшафту, в якій монумент є візуальною та метафоричною домінантою, змінюється «інтеграційною моделлю» взаємодії місця і скульптури. Остання встановлюється без постаменту і ніби «розчиняється» в урбаністичному ландшафті. У такій перспективі вулична скульптура стає ближчою до глядача й урізноманітнює міський ландшафт.

Звертається увага на постмодерністську критику модерного містопланування у світлі деконструкції суб'єкт-об'єктного (Ж. Дерріда), з акцентом не на загально значимих структурах, а сприйнятті динаміки міського буття. Постмодерний «архітектурно-просторовий текст» протиставлений містоформі модерну, з його застиглою, регулярною, переважно симетричною системою містопланування. Автором «архітектурно-просторового тексту» стає читач – той, хто мешкає, користується міськими локаціями. Зазначається, що «містопланувальний текст» відкритий для вписування і трансформацій через різні стратегії прочитання.

Постмодерний дизайн орієнтований на забезпечення соціального різноманіття міської громади. Модерна просторова геометрія доповнюється розвиненими горизонтальними лініями для розвитку публічних локацій для різноманітних соціальних комунікацій та громадянської активності мешканців. Посилюється також увага до дизайн-рішень з «відкритості» публічних локацій, їхньої доступності для усіх (безбар'єрності). Через організацію урбаністичних ліній для мікрOVAзємодій, що перетинають Магістраль, утворюється нова більш опукла топографія міста; вона має особливу антропологічну цінність через артикуляцію «інших» голосів.

У підрозділі 3.3 «Ландшафт міста у контексті філософії безпеки» запропоновано смислотворчий горизонт витлумачення міста у контекстах ландшафтно́ї безпеки (на фізичному, соціальному, ментальному рівнях).

Зокрема, висвітлено історію виникнення та функціонування міст-фортець як архітектурної відповіді на зміни «технологій війни». Викликом сучасному місту постає архітектурно-просторовий хаос (стихійні забудови міст, урбо-дизайн, позбавлений естетичного смаку тощо) як джерело небезпек. Міські ландшафти через специфічне символічне навантаження можуть розглядатися як апокаліптичні образи «катастрофи особистості у великому місті» (Париж – «Сучасний Вавилон» для В. Винниченка, Нью-Йорк – «ідеальний епіцентр кінця світу» для Ж. Бодріяра). В постколоніальних містах тоталітарні архітектурно-просторові рішення стають чинником національної небезпеки та оцінюються в параметрах символічного насильства.

Антропологічний фокус безпеки осмислюється через феномен «присутності», що розуміється не просто як «місце», а певна цілісність із власною внутрішньою логікою перебування у ньому суб'єкта. Простір, «зайнятий» тілом, й перцепція від цього простору поширюється на персональні емоції, соціальні комунікації, світоглядні установки, а також повсякденні міські практики. Зокрема, страх, як перцептивна оцінка мешканцями онтологічного рівня загрози від їхньої присутності у міських локаціях, активізує «захисні» урбан-трансформації ландшафтів, появу «дому, замкненого зсередини» (З. Бауман).

Безпека міських ландшафтів осмислюється в контекстах граничних вимірів життєздатних соціальних систем (П. Віріліо), почуття відчуженості (Г. Зіммель, М. Вебер), ментальному (через символічне насильство локації). Зазначається, що виявлення онтологічної потреби у безпеці вимагає роботи з різноманітним досвідом містян. Зокрема, феміністський дискурс тіла оперує філософією жіночих вражень, а також способів їхньої присутності й включеності у місто. Повсякденний досвід жінок у місті може спричиняти страх психологічного насильства (наприклад, через «маскуліність» публічних просторів міста, існування символічного простору сексистської реклами тощо).

Висвітлено роль цифрових ландшафтів «розумного міста» у забезпеченні безпеки та життєстійкості міст. В інформаційних спільнотах, де існує широкий доступ до гео-інформаційних технологій, здійснюються цифрові візуалізації міських ландшафтів, у яких актуалізовано значущі для безпеки містян контекстні дані. Зазначається, що гео-інформаційний фокус відтворення міських ландшафтів дає можливість розширити пізнавальні можливості урбаністики. Адаже соціально значущі локації або елементи міської інфраструктури не тільки фіксуються на мапі, а й можуть відображати просторово-часову динаміку змін у міських ландшафтах.

Зазначається, що розуміння безпеки окреслюється не тільки відсутністю небезпеки, а й наявністю стану захищеності життєво важливих інтересів людини, спільноти. Онтологічне «навантаження» феномену безпеки виявляється контекстами «якості буття» у місті, співвідноситься із буттєвою потребою людини у самоактуалізації. Аналізується представленість безпекових параметрів у постіндустріальному місті; воно має не лише забезпечувати

містянам «повсякденну впевненість», а й просторову свободу для самореалізації.

Розділ четвертий – «Соціальна інклюзія міського ландшафту» – присвячено урбаністичній інтерпретації ідеї соціального різноманіття, питанням «присутності» у місті особливих соціальних груп.

У **підрозділі 4.1 «Гендерночутливі локації міста»** запропоновано філософське окреслення міського ландшафту в контекстах феміністської критики просторових можливостей жінок та чоловіків, реалізації їхніх «прав на місто». Зазначається, що у модерністських візіях місто постає специфічною універсальною реальністю «для людини», декларованою як гендернонейтральна. Утім у фокусі феміністичної критики формулюється ідея про «маскулінність» міського простору (С. Бовуар), як «творіння чоловіче»; присутність жінок у ньому переважно обмежена домом. «Домашній» життєвий простір жінок, обумовлений передусім їхньою репродуктивною активністю («родинними обов'язками»), що виявляється мінімальною локалізацією режиму їхньої активності у місті.

У постструктуралістських інтерпретаціях міста формується поняття «гендеровані простори». Предметом спеціальної уваги урбаністів стає гендерночутливий інфраструктурний ландшафт міста, що інтерпретується у контексті філософії турботи. Зазначається, що важливими для повсякденного буття містянок, які «турбуються про інших», є такі міські локації, як школи, лікарні, магазини, місця відпочинку тощо (І. Борден, В. Пеннер, Дж. Ренделл). У феміністичній урбаністиці утворюється концептуальна платформа для здійснення ревіталізації міських ландшафтів в сенсі наповнення їх гендерними цінностями, зокрема, у параметрах «дружні до жінки», «дружні до родини».

Радикальне відокремлення й відчуження «жіночого» представлено як проблема граничності гендернообумовлених міських ландшафтів. Осмислюється ідея щодо неприйнятності зведення «жіночих просторів» до однієї моделі, орієнтованої на «покращення щоденних обов'язків жінок». Концептуальна платформа урбаністики має включати, крім «жіночого простору турботи», способи жіночої екстеріоризації у публічний простір міста. Артикулюються ідеї філософії «турботи про жінку» з погляду її рівних можливостей користуватися містом. У феміністичній філософії наголошується на зацікавленості жінок, як у трансформації «домашніх» просторових практик, так і «привласненні» якісно інших (традиційно чоловічих) публічних ландшафтів міста.

Феміністський дискурс тіла оперує філософією жіночих вражень, а також способів присутності й включеності у місто. Предметом урбаністської критики стає граничність виявлення суб'єктності та самовираження для жінки у місті з традиційним функціональним зонуванням ландшафту (Дж. Джекобс). Здійснюється постановка питань щодо вирівнювання гендерної асиметрії у «правах на місто» шляхом інтеграції у міський ландшафт «жіночих» емансипаторних урбан-практик, у яких жінка має «право на голос» (Д. Парсонс).

У постструктуралістському прочитанні міських ландшафтів наголошується на їхній динамічності та різноманітності зв'язків суб'єктів із місцем. Розробляються урбаністичні питання поваги до гендерного різноманіття (або «гендер+»), коли мова йде про додаткову ідентичність жінок та чоловіків (раса, клас, етнос, вік, фізичні здібності тощо). З погляду окресленої множинності гендерних суб'єктів, філософія міських ландшафтів має бути спрямованою на «узгодження» специфічних гендерних візій. Підкреслюється, що концептуальне творення гендерносправедливого ландшафту міста здійснюється у загальних параметрах інклюзії, що, зі свого боку, формує концепт «толерантного міста».

У підрозділі 4.2 «Дружній до дитини» міський ландшафт: культурфілософський дискурс» зазначається, що архітектурно-просторова організація дитячих локацій набуває особливого значення для сучасних міст. За оцінками глобального розвитку, до 2030 року 60% міського населення буде складатися з мешканців віком до вісімнадцяти років. Висвітлюються концептуальні зміни в урбаністичній морфології щодо «просторового виробництва дитинства» (Д. Блендел). Передусім, мова йде про організацію ігрових просторів, адже саме гра відіграє важливу роль у здоровому розвитку дітей (фізичному, когнітивному, емоційному).

У модерністських традиціях містопланування дитячі локації представлені відокремленими ігровими майданчиками. Така урбан-практика була відповіддю на вимоги передусім безпечного дозвілля містян на відкритому повітрі. Водночас «звуженість» дитячої території у місті стає темою для постструктуралістських філософських рефлексій (Дж. Джекобс) в сенсі просторової свободи дітей. Зазначається, що у модерних координатах присутності дітей у міському просторі виявляється їхня несвобода, оскільки заперечується їхнє право на інші міські публічні ландшафти, на світ міста у цілому.

Інтерпретується ідея про місто як світ, яким має оволодіти дитина у процесі свого дорослішання. Звідси постає завдання – подолати відчуження «дитячого» в урбаністських візіях, зрушити граничні межі ландшафтів, у яких діти можуть мати ігрові практики. Підкреслюється, що для урбаністичних візій важливо застосовувати просторові теорії, що звертаються до повсякдення дітей за межами традиційного «простору турботи». Описується відповідні практики на прикладі європейського містопланування (зокрема, «Лондон – місто, дружне до дитини»). Актуалізовано урбан-візії щодо облаштування вулиць для гри.

Зазначається, що у сучасних мультикультурних мегаполісах важливо, щоб усі ігрові простори були доступними, а також спроектовані із урахуванням потреб у грі дітей різного віку, статі, рівня фізичних можливостей, національності, віросповідання тощо. Зазначається, що «дружні до дитини» публічні локації постають місцями для «пере-вироблення» дітей: через гру та творчі практики у дітей розвивається усвідомлення власної суб'єктності, а також проактивності у міському просторі. Пропонується розвивати

урбаністичні візії, у яких присутність дітей у представлено у контексті можливостей вияву їхньої творчої суб'єктності.

Завдяки постструктуралістським урбан-інтерпретаціям дитячих локацій, окреслюється й нова опція – комунікативна. В ігрових локаціях, облаштованих з урахуванням потреб у дозвіллі дорослих, які піклуються про дітей, відбувається витворюється «територія сусідства» (Н. де Конінк-Сміт, М. Гутман). Комунікація містян різних вікових груп у таких публічних місцях поліпшує «дух спільноти», довіру, «розуміння поколінь» тощо.

У **підрозділі 4.3 «Молодіжні ландшафти міста у філософсько-урбаністичній інтерпретації»** висвітлено глобальні ініціативи щодо «прихильності» міст сучасній молодіжній культурі. Погляд на місто як місце концентрації талановитої та успішної молоді спонукає до урбаністичних рефлексій щодо творення молодіжночутливого міського ландшафту.

Урбан-філософську інтерпретацію «молодіжних ландшафтів» окреслено у двох контекстах: забезпечення «повсякденної впевненості» та розвитку необхідних компетенцій, що дозволяють інтегруватися у спільноту (бути активними як у громадському житті, так і на ринку праці). Наголошується на важливості освітнього ландшафту міста, у якому відтворюється людський капітал. Особливу цінність для соціалізації молоді відіграють належним чином організовані «місця для зустрічей». Локалізація у місті особливих місць для дискусій (коворкінгів) дозволяє молоді включатися у символічний міський «ландшафт діалогу», об'єднуватися навколо ідей з еко-модернізації та ревіталізації міської інфраструктури.

Висвітлюється теоретична складність аналізу молодіжних міських ландшафтів через соціокультурну множинність їхніх просторових зв'язків. Безперечно, молодь здатна також виробляти новий унікальний досвід мистецького активізму, витворювати креативні арт-локації міст. Водночас зазначається, що молодіжні втручання у міський простір можуть виявлятися й локаціями, де у різний спосіб висловлюється протест проти домінуючої культури.

У **розділі п'ятому – «Культуротворчі міські ландшафти: філософсько-методологічні контексти концептуалізації»** – проаналізовано культурні характеристики міських ландшафтів в світлі характеру залученості суб'єктів у творення міських ландшафтів.

У **підрозділі 5.1 «Креативні трансформації міських ландшафтів»** місто розглядається як своєрідний «концентратор» творчого потенціалу. Творча топографія міст виявляється у фокусі спроможності підтримувати креативні комунікації, генерувати нові ідеї (інноваційні бізнес-моделі, винаходи, нові послуги, мистецькі твори тощо), а також підтримувати творчо насичене життя містян.

Зазначається, що креативні стратегії активно використовуються для вирішення проблем деіндустріалізації міських локацій. Наводяться приклади ревіталізації міських ландшафтів, здійснених митцями шляхом творчих перетворень деградованих локацій (мистецькі квартали – Ужупіс у Вільнюсі,

Монмартр у Парижі, Крістіанія в Копенгагені та ін.). Водночас значущості набувають «втручання» митців у ландшафти повсякденного буття містян (стріт-арт). Вуличне мистецтво вирішує завдання творчої трансформації міських локацій шляхом використання широкого спектру художніх практик: від традиційного монументального мистецтва до новітніх, актуальних, нефігуративних форм.

Звертається увага на значення публічного мистецтва й за межами «чистої» естетики, як особливої форми для встановлення комунікації з іншими, інтерактивності. Публічне мистецтво змінює характер зв'язку мистецтва і суспільства, творчого змісту і аудиторії, зміщуючи акценти на користь якості творчого обміну з аудиторією. Важливим стає заклик до творчої активності містян, долання ними пасивного розуміння свого місця у місті, як простих споживачів культури, творчості, естетичного. Мистецькі вуличні практики дозволяють кожному містянину мати право на висловлювання і проявити себе як митець.

Вихідна теза про те, що творчість стосується насамперед права на суб'єктність, отримує подальший естетико-філософський розвиток. Висуваються ідеї про концептуальне розділення креативних міських ландшафтів на «позитивні» (такі, що «додають буття») та «негативні» (такі, що «віднімають буття»). Зокрема, ці ідеї набувають своєрідного контексту в оцінці мистецтва графіті. У той час, коли графітісти сприймають свою практику як спосіб перетворення міських локацій та відкрити демонстрацію своїх «творів», їхні опоненти вважають графіті актом художнього вандалізму.

Естетизація вуличного ландшафту міста дозволяє також артикулювати значущі соціальні смисли, зокрема щодо дискримінації у «праві на місто» (за ознакою раси, статі, майнового статусу тощо). Креативні міські локації покликані долати соціальну ізольованість та об'єднувати містян; вони пропонують рівний доступ до дозвілля людей різного віку, статі тощо. Наприклад, у сучасному міському дизайні присутність «жіночого голосу» виявляється через їхнє залучення у художнє оформлення міських локацій (в'язане графіті, зелений стріт-арт та ін.). Мистецтво може бути способом «соціального втручання» у міський ландшафт (у місцях-локаціях для громадянських форумів) як прояв громадянсько-політичної активності, турботи та відповідальності за місто.

У підрозділі 5.2 «Ландшафтні трансформації у сучасних містах: комунікативний вимір» представлено філософське відтворення специфіки міських ландшафтів шляхом екстраполяції концепції комунікативної дії Ю. Габермаса на архітектурно-просторові форми міст, окреслені Я. Гейлом (традиційній, «захопленій», «залишеній», «відвойований»). Зазначено, що у містах, де архітектурно-просторова структура продовжує функціонувати традиційним способом (наприклад, Венеція), ландшафт добре пристосований для різноманітної активності містян, як цілераціональної, так і комунікативної. У «захоплених» автомобілями містах характер комунікацій інший, містяни здійснюють лише найнеобхіднішу активність утилітарного характеру, а

різноманітність комунікативних дій зникає. У «залишеному» місті, де усім типам повсякденної активності властиве використання автомобілів, комунікативна активність, традиційно пов'язана із перебуванням у публічних локаціях, відсутня. Звертається увага на те, що у «залишених» містах, де повсякденне життя повністю залежить від автомобіля, відсутня повага до соціального різноманіття. Зокрема, діти та молодь, літні люди, особи з інвалідністю, не маючи прав (або змоги) самостійно керувати автомобілем, позбавлені права на свободу мобільності, «права на місто». Автомобілецентризм міського дизайну висвітлив проблеми у сфері комунікативного співбуття містян. Вперше в історії культури формується глобальне явище – «некомунікабельності» як крайньої форми соціального відчуження,

Зазначається, що сучасним урбан-трансформаціям, спрямованим на подолання антропологічної кризи, властиве «відвоювання» публічних локацій для різноманітної соціокультурної активності. Водночас інтерактивність містян продукує нові просторові форми міського буття. Запропоновано філософсько-комунікаційну опцію міського ландшафту як інтерсуб'єктного, що дозволяє висвітлити сутнісні взаємозв'язки між характером облаштування міських ландшафтів та рівнем діалогічно-консенсусних комунікацій містян.

Культурфілософська позиція щодо людського буття як співбуття дозволяє артикулювати параметри партисипативності міських ландшафтів, їхнього творення із залученням широкого кола містян. Через «присутність» містян (різних за віком, статтю, фізичними можливостями) на прибудинкових територіях можливе встановлення інтерактивних комунікацій, довірчих стосунків поміж сусідами, що, зі свого боку, сприяє виробленню «ландшафту сусідства». Встановлення довірчих стосунків поміж сусідами дозволяє їм здійснювати різноманітні практики «тактичного урбанізму», ре-віталізацію внутрішньоквартальних територій. Наведено приклади ландшафтних «практик сусідства» в світлі концепції інклюзивного міста, багатофункціонального спільного використання міських локацій різними соціальними групами містян. Зазначається, що інклюзивне використання міських ландшафтів може також сприяти встановленню сталої неформальної комунікації між поколіннями, прояву їхньої громадянської згуртованості. У такий спосіб відбувається переозначення міських локацій у напрямку виявлення їхньої «соціоспроможності».

У підрозділі 5.3 «Міські ландшафти у культурно-національному проекті: вітчизняний контекст урбаністики» українські міста постають у взаємозв'язку із загальнонаціональним часопростором. Зазначається, що вони можуть бути своєрідними концентраторами потенціалів нації, національно-культурних рухів, й так само демонструвати стратегії відчуження від національного буття.

Представлено особливий фокус пізнання міських ландшафтів, що утворюються архітектурою, скульптурою і політикою. Монументи, що встановлюються в публічних локаціях, є завершальним елементом не тільки

архітектурного ландшафту, а й певного культурно-історичного сенсу, який у ньому сконцентрований. В українських містах часто розгортаються «урбаністичні війни» за колективну та архітектурну пам'ять нації; здійснюються урбан-практики своєрідної «реабілітації» національного буття, реартикуляції старих місць пам'яті і витворення нових. Звертається увага на те, як міста через переосмислення, зокрема «героїв» та «антигероїв», трансформують свої культурно-історичні ландшафти. Наголошується, що містяни стають активними суб'єктами таких процесів, виявляючи, за теорією комунікативних дій Ю. Габермаса, «активне громадянство».

Пропонується ландшафтний підхід, що зміщує акцент від монументальної архітектури до системи міських цінностей в світлі буття нації. З такої позиції ландшафти окреслюються в контексті комунікативних практик містян, у яких виявляється їхня культурно-національна ідентичність. Здійснено аналіз «святкового маркування» міських ландшафтів, значимого для консолідації нації, на основі порівняння культурних досвідів українських та словенських міст. Зазначається, що словенці мають схожий з українцями символічний ландшафт колоніальної історії, упередженого ставлення до своєї мови та культури. Втім наразі словенські міста демонструють розвинені урбан-практики шанування національної культури. У багатьох українських містах існує потреба у більш потужному й різноманітному «вкоріненні» у ландшафт національно-культурних святкових практик. Важливо, щоб у міських локаціях національна святковість розгорталася через культурний діалог містян, а не з позиції споглядання ними застиглих культурних артефактів. Стверджується, що українцям потрібна більш потужна національно-культурна артикуляція міських ландшафтів.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено наукове завдання розширення дослідницького поля урбаністики за рахунок введення міського ландшафту як предмету культурфілософської рефлексії та сформульовано висновки, що відповідають вимогам наукової новизни, зокрема:

1. З'ясовано, що головною методологічною засадою ландшафтного дослідження міста є інтегративний принцип, який дає можливість подолати однобічний погляд конкретно-наукових розвідок. Ландшафт формується складною взаємодією природних, культурних, соціоісторичних характеристик та інтерпретується в діапазоні місця людини у місті як об'єкта, що змінюється під впливом міських культурних умов, так і активного суб'єкта, який своєю діяльністю змінює середовище навколо себе. Міський ландшафт постає складним концептом, теоретико-методологічна розробка якого потребує культурфілософського підходу. Наголошується, що до предметної сфери урбаністики мають бути включені ландшафти, що розглядаються як інструменти культурного самовираження.

2. Обґрунтовано концептуальні зрушення від «території» до «місця», що методологічно виявилися у переході від позитивізму до множинності підходів в осмисленні міських ландшафтів. Геософська позиція щодо міського ландшафту дозволяє осмислювати демарковані за соціальними та культурними ознаками локації через концепт детериторизації-ретериторизації. Запропонований у дослідженні смислотворчий горизонт геософського витлумачення міського ландшафту дозволив окреслити епістемологічні особливості ландшафтознавства від об'єктно-антропогенних до суб'єктно-перцептивних.

3. Засвідчено, що теокультурний вимір міських ландшафтів визначається їхньою метафізичною орієнтованістю на «ціннісну вертикаль». У християнській культурній традиції місто, виявляючись через ідею соборності людини (збирання її у цілісність, як аналог Храму Небесного), поставало «формою життєтворення». Обґрунтовано феномен європейського урбанізму XII – XV ст. в контексті зрушень у філософсько-релігійній оцінці міста від «місця гріха та морального занепаду» до «найкращої форми для матеріального та морального існування людини». Есхатологічність християнської концепції Градів дозволяє виявляти особливі смисли тео-культурного ландшафту міста, зокрема, як право на місто як право на спасіння. Висвітлено урбаністичні особливості сформованого у християнській культурі сакрального ландшафту географічного простору (Єрусалим, Київ, Константинополь та ін.).

4. Ретроспективний огляд урбаністичних трансформацій на рівні зв'язків природи та культури засвідчив особливості їх виявлення у домодерних, модерних та постмодерних ландшафтах. Зазначено, що концепція екологічного містопланування ландшафтів, що розроблялася в межах екологічного урбанізму, ландшафтної архітектури, органічного гуманізму, глибинної екології, ґрунтується на ідеї «вироснування» природи у місті як саду. А це, зі свого боку, вимагає від міст не тільки рівноваги природи і культури, а й відкритості культурного ландшафту до природи. У розумінні культурного ландшафту важливу роль відіграє характер інтеграції містян з природою, їхня екологічна ландшафтна активність, здатна витворювати екодизайн міста у цілому.

5. Культурфілософські витлумачення домодерних та модерних урбо-форм дозволяють окреслити особливості містопланувальних традицій. Морфогенез міст дає розуміння того, як міські ландшафти перетворювалися, набували іншої якості та цінності – від окремішнього з боку природи топосу до космологічного та антропоцентричного. Через усю урбо-історію проходить тема ідеального міста, що експлікується під впливом античної філософії Платона та стоїків, християнського богослов'я, ренесансної філософії гуманізму. Досліджено семантичні параметри ідеального містопланування в контексті культурно-історичних особливостей доби античності, середньовіччя, ренесансу, модерну.

6. Представлено концептуальні естетичні зрушення у містопланувальній морфології у напрямку від геометричної до геоморфної моделі. Замість симетричної функціональності міської забудови, нелінійний постмодерний урбодизайн ґрунтується на конкретно-географічних та культурно-історичних

особливостях міських ландшафтів. Визначено інтеграційну роль скульптури у творенні сучасних міських ландшафтів, на відміну від традиційної як візуальної доміанти. Доведено, що постмодерний міський дизайн стає ближчим до містян через організацію урбаністичних ліній для різноманітних соціальних комунікацій та виявлення громадянської активності.

7. Філософсько-урбаністичний аналіз засвідчив просторову різноманітність феномену безпеки, як на фізичному, соціальному, так і ментальному рівнях. Антропологічний контекст безпеки дозволяє виявляти ціннісні координати міських ландшафтів: ті, що інтегрують міську спільноту, і ті, що дестабілізують. Проаналізовано специфіку творення безпечних ландшафтів постіндустріальних міст; доведено, що «повсякденна впевненість» містян підтримується цифровими ландшафтами «розумного міста». Ціннісним орієнтиром урбаністичних трансформацій стає не стільки ідея відсутності небезпек для містян, скільки забезпечення просторової свободи для їхньої самоактуалізації.

8. Висвітлено особливості постмодерної концептуалізації гендерночутливих міських ландшафтів через долання бінарної опозиційності маскулінного та фемінного. Філософсько-урбаністичне окреслення гендерночутливих міських локацій здійснено із застосуванням аналітичних інструментів детериторизації та ре-територизації та врахуванням соціальних контекстів просторових зв'язків містян. Висвітлено тенденції своєрідної фемінізації міста шляхом інтеграції у міський ландшафт «дружніх до жінок» урбан-практик двох типів: репродуктивних («турботи про інших») та емансипаторних («право на власний голос»). Представлено філософську концептуалізацію гендерночутливих міських ландшафтів на основі постмодерної ідеї про повагу до різноманіття та соціальної інклюзії.

9. Філософсько-урбаністичні інтерпретації ландшафтів засвідчили концептуальні зрушення в організації дитячих урбан-локацій. Модерністські містопланувальні практики обмежуються системою координат безпеки повсякденного буття дітей, постмодерні – включають ігрові локації у публічний простір міста, чим розширюють граничні межі присутності дітей у місті та їхні можливості для самовираження, творчого розвитку у ньому. Дитяче середовище концептуалізовано різними локаціями відповідно до окреслення ролі дітей у міській громаді: як об'єкта турботи з боку дорослих, а також виявлення суб'єктності у житті громади міста. Урбан-практики, що відкривають публічний простір міста для дітей привносять нові смисли, цінності у філософію міста, формують місто «дружнім до дітей». Концепція дружнього до дітей міського ландшафту окреслює урбан-систему ціннісних координат: безпечність, доступність, естетичність, потенціал для творчості.

10. Культурфілософська інтерпретація «молодіжного ландшафту» міста висвітлила його аксіологічні контексти: забезпечення повсякденної впевненості та підтримка культуротворчої діяльності. Підкреслено статус молоді у місті як носія нової (креативної) культурної реальності. Відповідно філософська концептуалізація питання присутності молоді у місті здійснена у напрямку

розгортання характеристик урбан-локацій, у яких можливим є вияв творчої суб'єктності молоді. Доведено, що молодь виробляє унікальний досвід ландшафтного активізму екологічної, культурної, політичної спрямованості; їхні урбан-втручання здатні привнести нові смисли, значущі цінності для міста.

11. Окреслено креативну топографію сучасних міст як форми ре-віталізації деградованих локацій. Звертається увага на характер естетичних втручань митців у вуличний простір. Підкреслюється цінність арт-практик не тільки як способу творення естетичного у місті, а й культурного перетворення містян. Філософсько-антропологічні характеристики креативних міських локацій представлено на теоретичному підґрунті, що складається «на межі» естетичного судження, філософської антропології, критики культури, філософії присутності. Отримує подальший розвиток ідея про креативність як спосіб підтримувати культуротворчу діяльність містян, а також долати просторову відчуженість, посилювати соціальну довіру. Висвітлено ідею, що креативні локації спроможні виробити спільноту, яку єднає не тільки нетрадиційне мистецтво, а й стремління до вітальних ландшафтних перетворень.

12. Виявлено специфіку комунікативного морфогенезу міських ландшафтів («співмірні» з людиною, «відчужені», «ре-віталізовані»). Доведено, що діалогічність міжсуб'єктної взаємодії містян створює умови для подолання їхньої просторової відчуженості та розширює граничні межі просторової свободи. Запропоновано філософський напрямок пізнання ландшафтів з позиції виявлення їхньої «партисипативної спроможності», участі містян у практиках ре-віталізації міських локацій. Філософсько-комунікаційна опція міського простору як інтерсуб'єктного дозволяє виявити сутнісні взаємозв'язки між характером облаштування публічних просторів та рівнем діалогічно-консенсусних комунікацій містян. Містяни, як учасники комунікацій, витворюють у процесі свого спілкування різноманітні типи інтерактивності й одночасно продукують нові просторові урбоформи.

13. Концептуально осмислено ландшафтний підхід, що зміщує акценти в оцінці «вкоріненості» національної культури у бутті міста від монументальної архітектури до системи міських цінностей. Зазначається, що міські ландшафти охоплюють локації як геофізично, так і комунікативно (через події, що у них відбуваються). Особливий фокус культурного пізнання міських ландшафтів утворюється урбан-практиками національного святкування. Філософсько-урбаністичний аналіз ландшафтних трансформацій українських міст з погляду рівня включеності у національне буття засвідчив наявність в меморіальних ландшафтах українських міст практик «реабілітації» національного буття, реартикуляції старих місць пам'яті і витворення нових. Стверджується, що українським містам потрібна більш потужна культурна артикуляція локацій та мнемоніка топосів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації:

Монографія

1. Фесенко Г. Г. Морфологія міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації: монографія. Харків : ТОВ «ДІСА ПЛЮС», 2018. 282 с.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Фесенко Г. Г. Геософські інтерпретації міських ландшафтів. *Філософія та політологія в контексті сучасної культури: наук.-практ. журн.* 2017. Вип. 1(16). С. 89–97.

3. Фесенко Г. Г. Філософія просторового розвитку міст у контексті комунікативних теорій. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософсько-політологічні студії.* 2017. Вип. 10. С. 65–71.

4. Фесенко Г. Г. Культура як чинник консолідації нації (на прикладі націєтворення Словенії та України). *Українознавчий альманах.* 2016. Вип. 19. С. 93–98.

5. Фесенко Г. Культурфілософське окреслення стратегій урбан-дизайну (на прикладі Нової Гориці, Словенія). *Філософія та політологія в контексті сучасної культури: наук.-практ. журн.* 2016. Вип. 2 (11). С. 177–184.

6. Фесенко Г. Ландшафти пам'яті у міському просторі: культурфілософський дискурс. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філософія.* 2015. Вип. 32. С. 55–64.

7. Фесенко Г. Філософія міста у гендерній інтерпретації просторів. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філософія.* 2014. Вип. 30. С. 56–68.

8. Фесенко Г. Ідентифікація міст у національному проекті: вітчизняний контекст урбаністики. *Українознавчий альманах.* 2014. Вип. 17. С. 44–47.

9. Фесенко Г. Формування гендерної компетентності української еліти. *Українознавчий альманах.* 2013. Вип. 14. С. 119–121.

10. Фесенко Г. Стратегії культурного розвитку українських міст як цивілізаційний вибір. *Українознавчий альманах.* 2013. Вип. 11. С. 220–223.

11. Фесенко Г. «Мистецтво жити» у місті: філософсько-антропологічні аспекти проектування культурного простору. *Людинознавчі студії: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. Філософія.* 2012. Вип. 26. С. 140–151.

12. Фесенко Г. «Культурологічні перспективи» урбаністики (методолого-епістемологічний аспект). *Вісник Харківського університету. Сер. Теорія культури і філософії науки.* 2008. № 815. Вип. 34. С. 85–88.

**Статті у наукових періодичних виданнях України,
включених до міжнародних наукометричних баз**

13. Фесенко Г. Г. Морфологія середньовічних міських ландшафтів: культурфілософські інтерпретації. *Вісник Львівського університету. Сер. Філософсько-політологічні студії*. 2018. Вип. 17. С. 95–102.
14. Фесенко Г. Г. Міський ландшафт у контексті екофілософії. *Актуальні проблеми філософії та соціології : наук.-практ. журн.* 2017. №16. С.138–141.
15. Фесенко Г. Г. «Дитячий простір» в філософсько-урбаністичній інтерпретації. *Гілея : науковий вісник*. 2017. Вип. 117. С. 180–184.
16. Фесенко Г. Г. Молодіжний простір в філософсько-урбаністичній традиції. *Актуальні проблеми філософії та соціології: наук.-практ. журн.* 2017. №15. С. 146–149.
17. Fesenko G. The culture of state-building in Slovenia and Ukraine: the comparative analyses. *Актуальні проблеми філософії та соціології: наук.-практ. журн.* 2016. № 9. С.136–139.
18. Фесенко Г. Г. Естетика публічного простору міста в контексті філософії суб'єкта творчості. *Актуальні проблеми філософії та соціології: наук.-практ. журн.* 2016. № 10. С.157–160.
19. Fesenko G. The marking of national identity in state holidays of Slovenia and Ukraine: the comparative analysis. *Гілея : науковий вісник*. 2016. Вип.106. С. 248–253.
20. Фесенко Г. Урбан-антропологічний дискурс філософії безпеки. *Гілея : науковий вісник*. 2015. Вип. 92 (№1). С. 166–170.
21. Фесенко Г. Образ міста в філософсько-релігійній традиції. *Актуальні проблеми філософії та соціології: наук.-практ. журн.* 2015. Вип. 6. С 155–158.

**Статті у наукових періодичних виданнях інших держав,
включених до міжнародних наукометричних баз**

22. Fesenko T., Fesenko G. City-Governance: conceptualizing digital maturity model. *SOCRATES: Scholarly Research Journal*. 2017. Vol.5. №2. P.106–122. – (у співавторстві, авторський внесок становить 0,4 д.а.).
23. Фесенко Г. Город: философско-хозяйственные контексты. *Философия хозяйства. Альманах Центра общественных наук и экономического факультета МГУ им. М. В. Ломоносова*. 2013. № 6. С. 57–66.

Праці, які додатково відображають наукові результати

Монографія

24. Фесенко Г. Г. Эпистемологические практики исторической культурологии : монография. Харьков : ХНУГХ им. А. Н. Бекетова, 2015. 227 с.

Статті в інших виданнях

25. Fesenko T., Fesenko G., Bibik N. The safe city: developing of GIS tools for gender-oriented monitoring (on the example of Kharkiv city, Ukraine). *Eastern-*

European Journal of Enterprise Technologies. 2017. Vol. 3. Iss. 2(87). P. 25–33. – (у співавторстві, авторський внесок становить 0,4 д.а.).

26. Фесенко Г. Г. Гендерночутливі локації в урбанізованому просторі. *Гендерний журнал «Я»*. 2015. № 38. С. 4–6.

27. Фесенко Г. Г. Естетика дозвілля та гендерна асиметрія. *Гендерний журнал «Я»*. 2014. № 35. С. 30–33.

28. Фесенко Г. Креативні трансформації культурного ландшафту мегаполісів. *Наукові записки НаУКМА. Сер. Теорія та історія культури*. 2013. Т. 140. С. 59–64.

29. Фесенко Г. Польща-Україна: соціокультурний контекст проектів євроінтеграції. *Czlowiek ludzi w Europie: w poszukiwaniu różnorodności / red. nauk. M. Kardas, J. Kojkof. Torun: Wydawnictwo Adam Marszalek, 2012. S.191–208.*

30. Фесенко Г. Г. Муніципальні ініціативи у контексті гендерної політики України. *Коммунальное хозяйство городов*. 2008. Вып. 82. С.57–64.

31. Фесенко Г. Г. Підтримка гендерної рівності у формуванні та реалізації міських проектів. *Вісник Буковинського православно університету ім. Митрополита Євгенія (Гакмана): зб. наук. праць*. 2004. Вип.4. Гендерологія. С. 37–41.

32. Фесенко Г. Г. «Ното есопоміс» в сучасному місті. *Коммунальное хозяйство городов. Сер. Экономические науки*. Вып. 37. 2002. С.234–238.

Тези і статті в матеріалах наукових конференцій

33. Фесенко Г. Г. Культурна ідентифікація ландшафтів в пейзажному живописі. *STUDIA SLOBOZHANICA: матеріали всеукр. наук.-метод. конф. «Слобожанський гуманітарій – 2018»* (Харків, 30 березня 2018 р.). Харків, 2018. С. 138–148.

34. Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. Креативні локації як форма редевелопменту міських територій. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток: матеріали Х Ювілейної міжнар.наук.-практ. конф.* Харків, 2018. Ч.2.С. 219–221.

35. Фесенко Г.Г. Нематеріальна культурна спадщина у символічному просторі міста (на прикладі святково-обрядової культури). *Традиційна культура в умовах глобалізації: сучасний дискурс щодо збереження та популяризації нематеріальної культурної спадщини: матер. наук.-практ. конф. (23–24 червня 2017 р.)*. Харків, 2017. С. 321–325.

36. Бібік Н. В., Фесенко Г.Г. Гендерні візії «здорового міста» (з досвіду участі Гендерного центру ХНУМГ імені О. М. Бекетова у проектах облаштування дитячих майданчиків Харкова). *Гендер. Екологія. Здоров'я: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (20–21 квітня 2017 р., м. Харків)*. Харків, 2017. С. 40–42.

37. Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. Концептуальні підходи до стратегії культурного розвитку Кам'янець-Подільського. *Кам'янець-Подільський у контексті українсько-європейських зв'язків: матеріали IV міжн. наук.-практ.*

конф. (м. Кам'янець-Подільський, 17–18 травня 2012 р.). Кам'янець-Подільський, 2016. С. 224–227.

38. Бібік Н. В., Фесенко Г. Г., Фесенко Т. Г. «Гендерні окуляри» для урбаністів. *Гендер. Екологія. Здоров'я*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 21–22 квітня 2015 р.). Харків, 2015. С.41–42.

39. Фесенко Г. Г. Гендерна історія у меморіальному просторі Чугуєва. *Гендерна політика міст: історія і сучасність*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 6–7 жовтня 2015 р.). Харків, 2015. Вип. 5. С. 302–305.

40. Фесенко Г. Роль музеїв у формуванні культури пам'яті (на прикладі м. Чугуїв Харківської області). *Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу*. матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (22–23 травня 2015 року). Харків, 2015. С. 225–228.

41. Фесенко Г. Телесность в условиях современного мегаполиса: философско-антропологический дискурс. *XXXVII научно-техническая конференция преподавателей, аспирантов и сотрудников Харьковского национального университета городского хозяйства им. А.Н. Бекетова* : программа и тезисы докладов. Ч. 2. Экономические и гуманитарные науки. Харьков, 2014. С. 218–219.

42. Фесенко Г. Традиційна культура в соціопросторі сучасного міста. *Традиційна культура в умовах глобалізації: платформа для міжкультурного та міжрегіонального суспільного діалогу*: матеріали наук.-практ. конф. (24–25 травня 2013 р.). Харків, 2013. С. 238–242.

43. Фесенко Г. Г. Гендерний аудит як практика сталого розвитку міст. *Гендерна політика міст: історія та сучасність*: матер. III між. наук.-практ. конф., Харків, 23–25 жовтня 2013 р. / [редкол.: О. Л. Рябченко, Л. М. Жванко, В. В. Сичова та ін.]. Харків, 2013. С. 234–237.

44. Фесенко Г., Фесенко Т. Gender Mainstreaming в культурном менеджменті сучасного міста. *На пути к гендерному равенству: Конвенция ООН о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин*: материалы респуб. конф., Астана, 5 декабря 2013 г. / [редкол.: Р. Б. Сарсенбаева, Д. Ж. Нукетаева]. Астана, 2013. С. 155–160.

45. Фесенко Г. Культура пам'яті в контексті історії Східної Європи (на прикладі есеїстки Ч. Мілоша). *Переяславская рада: ее историческое значение и перспективы развития восточно-славянской цивилизации*: сб. науч. трудов: по матер. VII межд. науч.-практ. конф. (Харьков, 19–20 декабря 2012) : в 2 ч. / [под ред. А. Г. Романовского, Ю. И. Панфилова]. Харьков, 2013. Ч. 1. С. 100–104.

46. Фесенко Г. Культурний простір сучасного міста як цивілізаційний вимір. *Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами*: сб. науч. трудов: по матер. VII Межд. науч.-практ. конф. (20 декабря 2012, Харьков). Харьков, 2013. С. 264–268.

47. Фесенко Т. Г., Фесенко Г. Г. Cultural Management как механизм реализации муниципальных стратегий устойчивого развития городов. *Исследование систем менеджмента отраслевых организаций: теория и практика*: сб. науч. ст. VIII междун. науч.-практ. конф.; под науч. и общ. ред. Л. Ю. Шемятихиной. Екатеринбург, 2012. С. 234–247.

48. Фесенко Г. Роль музеїв у формуванні культурного простору України. *Пространство литературы, искусства и образования – путь к миру, согласию и сотрудничеству между славянскими народами*: сб. науч. трудов: по материалам VI междунар. науч.-практ. конф. (16 декабря 2011 г., Харьков). Харьков, 2012. С. 184–189.

49. Фесенко Г., Яцюк М. Культурні заклади Харкова: сучасний стан та перспективи розвитку. *Трансформаційна культура в умовах глобалізації: культурна ідентифікація та інформаційне суспільство*: матеріали наук.-практ. конф., Харків, 18–19 травня 2012 р. / [ред. О. Г. Бугайченко]; Обл. організ.-метод. центр культ. і мист-ва. Харків, 2012. С.169–173.

50. Фесенко Г. Культурная урбанистика в гендерной перспективе: эвристический потенциал исследовательских стратегий. *Женщины и мужчины в контексте исторических перемен*: материалы V межд.конф. РАИЖИ и ИЭФ РАН, 4–7 октября 2012 г., Тверь / [отв. ред. А. В.Белова, Н. Л. Пушкарева]. Москва, 2012. Т.1. С. 56–59.

51. Фесенко Г. Социокультурное пространство мегаполиса (философско-антропологический контекст). *Культурні трансформації в синхронії та діахронії: теорія і практика*: тези доповідей міжн. наук. конф. Київ, 24–27 вересня 2012 р. Київ, 2012. С.109–111.

52. Фесенко Г. Историософия культуры в философско-эсхатологических идеях Серебряного века. *Есхатологічна проблематика у філософії та культурі російського Срібного віку*: матеріали міжн. наук. конф., Дрогобич, 4–6 жовтня 2012 р. / [ред.: В. С. Возняк, В. В. Лімонченко, В. С. Мовчан]. Дрогобич, 2012. Вип 18. С. 429–433.

53. Фесенко Г. Г. Онтологический статус культуры в современном городе. *Социальная онтология в структурах теоретического знания*: материалы IV междунар. науч.-практ. конф. (25–26 мая 2012, Ижевск). Ижевск, 2012. С. 139–142.

54. Фесенко Г. Г. Гендерну рівність у політику міст України. *Устойчивое развитие городов. Управление проектами и программами городского и регионального развития*: материалы межд. научн.-практ. интернет-конфер., Харьков, 23–24 мая 2008 г. Харьков, 2008. С.84–85.

55. Фесенко Г. Г. Городская культура в перспективе исследовательских стратегий (идентификация гендерных ролей субъекта-исследователя). *Гендерна політика міст: історія та сучасність*: матеріали міжн. наук.-практ. конф., Харків, 18 грудня 2003 р. / [редкол.: О. Л. Рябченко, К. І. Карпенко та ін.]. Харків, 2004. С. 187–201.

АНОТАЦІЯ

Фесенко Г. Г. Культурфілософські дискурси міських ландшафтів. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 26.00.01 – теорія та історія культури (філософські науки). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2018.

У дисертаційному дослідженні здійснено цілісне культурфілософське дослідження міських ландшафтів як медіаторів культурних процесів. Запропонований у дослідженні смислотворчий горизонт геософського витлумачення міського ландшафту дозволив окреслити епістемологічні особливості ландшафтознавства від об'єктно-антропогенних до суб'єктно-перцептивних. Підкреслено, що соціокультурний контекст безпеки дозволяє окреслювати ціннісні координати міських ландшафтів з погляду інклюзії та поваги до суб'єктного розмаїття. Предметну сферу морфології міських ландшафтів висвітлено шляхом експлікації семантичних особливостей містопланування у різні культурно-історичні періоди (античності, середньовіччя, ренесансу, модерну). Окреслено креативну топографію сучасних міст як форми ревіталізації деградованих локацій. Отримує подальший розвиток ідея про креативність як спосіб підтримувати культуротворчу діяльність містян, а також долати просторову відчуженість, посилювати соціальну довіру. Запропоновано філософський напрямок пізнання міських ландшафтів з позиції виявлення їхньої «соціоспроможності» до ре-віталізації міста. Концептуально осмислено ландшафтний підхід, що зміщує акценти в оцінці «вкоріненості» національної культури у бутті міста від монументальної архітектури до системи міських цінностей. Запропоновано розгортання нового філософського напрямку – культурфілософії ландшафтного урбанізму.

Ключові слова: соціокультурний простір, культурний ландшафт, філософія урбанізму, морфогенез міст, екософія, філософія безпеки, філософія інклюзивності, гендерночутливий ландшафт, креативне місто, культурно-історична спадщина, партисипація, геософія міста, естетика містопланування.

АННОТАЦИЯ

Фесенко Г. Г. Культурфилософские дискурсы городских ландшафтов. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора философских наук по специальности 26.00.01 – теория и история культуры (философские науки). Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Министерство образования и науки Украины. Киев, 2018.

В диссертационном исследовании выполнено целостное культурфилософское исследование городских ландшафтов как медиаторов

культурных процессов. Предложенный в исследовании смыслообразующий горизонт геософской интерпретации городского ландшафта позволил определить эпистемологические особенности ландшафтоведения от объектно-антропогенных к субъектно-перцептивных. Подчеркнуто, что социокультурный контекст безопасности позволяет очерчивать ценностные координаты городских ландшафтов с точки зрения инклюзии и уважения к субъектному разнообразию. Предметная сфера морфологии городских ландшафтов проанализирована через экспликацию семантических особенностей градопланирования в разные культурно-исторические периоды (античности, средневековья, ренессанса, модерна). Интерпретирована креативная топография современных городов как форма ревитализации деградированных локаций. Получает дальнейшее развитие идея о креативности как способе поддержания культуротворческой деятельности горожан, а также преодоления пространственной отчужденности, усиления социального доверия. Предложено философское направление познания городских ландшафтов с позиции выявления их социального потенциала для ре-витализации города. Концептуально осмысляется ландшафтный подход, в котором смещаются акценты в оценке «укорененности» национальной культуры в бытии города от монументальной архитектуры в систему городских ценностей. Предложено развертывание нового философского направления – культурфилософии ландшафтного урбанизма.

Ключевые слова: социокультурное пространство, культурный ландшафт, философия урбанизма, морфогенез городов, экософия, философия безопасности, философия инклюзивности, гендерночувствительный ландшафт, креативный город, культурно-историческое наследие, партисипация, геософия города, эстетика градопланирования.

ABSTRACT

Fesenko G. G. The Cultural and Philosophical Discourses of Urban Landscapes. – *The qualification academic work on the right of manuscript.*

Thesis for a Doctor's degree on philosophical sciences on specialty 26.00.01 – theory and history of culture (philosophical sciences). Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2018.

The thesis explores field of urbanism by introducing the urban landscape as a subject of cultural-philosophical reflection. The focus is on the specificity of the semiosis of the natural landscape in the process of its cultural development by the city. The integral cultural-philosophical study of urban landscapes as mediators of urban / cultural processes is carried out. The interpretation of the city's landscape in the context of ontological and ethical searches for the coherence of the links between nature and culture is highlighted through the ecosofia ideas. The cultural and

historical review of landscape practices of the “development” of the sacred space is carried out.

The transformation of forms of city planning is analysed. Conceptual parameters for identifying urban landscapes are outlined. The necessity of using the latest epistemological practices for understanding the morphogenesis of urban landscapes is emphasized. The subject area of the morphology of urban landscapes is analysed by exploring the semantic features of city planning in the different cultural and historical periods (antiquity, medieval, Renaissance, modern). In particular, the metaphysical orientation of the “value vertical” of urban landscapes is considered. The city is presented as a symbol of the universe and a place for spiritual self-design of man and metaphysical mission. The cultural-historical approach, which displaces cognitive accents in understanding the phenomenon of medieval urbanism through the “rooting” in the outlook of the idea of moral justification of urban existence, is proposed. The results of the cultural examination of the central city of Chuhuiv in the Kharkiv region have been presented. It has made it possible to develop proposals for a reconstruction of the city's cultural and historical location in order to create an orderly horizontal continuum between historic-architectural and monumental objects. The dissertation is focuses on the interpretation and reinterpretation of landscapes of world-view and historically significant cities (Venice, Vilnius, Jerusalem, Kyiv, London, Nova Gorica, Paris, Rome, Florence, etc.).

The conceptual provisions concerning cultural-historical transformation of city-planning morphology in the direction from geometric to geomorphic model are presented. The cultural value of the postmodern design of urban landscapes is deployed in the perspective of articulation of the “other” voices, socio-cultural diversity of the new topography of cities. Cultural examination of the nature of communication interconnections in urban projects of arrangement of public places, conducted on the materials of Kharkiv, allowed to develop proposals for the development of participatory culture of municipal activity in relation to the revitalization of urban landscapes.

The multilevel character of the urban landscapes safety is emphasized. It is noted that the sociocultural context of security allows us to outline the value coordinates of urban landscapes from the point of view of inclusion and respect for subjective diversity. Socio-cultural expertise of geospatial data on city security, conducted on the basis of the municipal geoinformation map of Kharkiv, allowed to develop proposals for the creation of individual GIS layers that visualize safe / dangerous city locations from the point of view of spatial practices of vulnerable groups of townspeople.

It is proved that the philosophical conceptualization of gender-sensitive urban landscapes is possible on the basis of feminist critique of urbanism, the postmodern idea of gender diversity and the theory of social inclusion. It is analysed how “women” urban practices are “embedded” in the semantic design of urban landscapes. The philosophical discourse on the development of landscape inclusiveness is presented through overcoming gender-specific discriminatory spatial practices, in particular by developing a “friendly to women” urban landscape (both reproductive

and emancipatory). The philosophical discourse on the development of landscape inclusiveness through overcoming gender-specific discriminatory spatial practices, in particular by developing a “friendly to women” urban landscape (both reproductive and emancipatory) presented.

The cultural-philosophical interpretation of the concept of “child friendly urban landscape” is formulated. In the context of the culture of spatial freedom of children, the conceptual limitations of modernist practices in the organization of children's places in the safety coordinates of everyday life are demonstrated. The philosophical and urban interpretation of the inclusion of game locations in the public space of the city, which opens the epistemological perspectives of combining the philosophy of childhood and urbanism in a single theoretical plane, is proposed. The socio-cultural spatial examination of children's playgrounds, carried out within the framework of the audit of the intra-quarter territories of Kharkiv, allowed to develop proposals for the integration of the requirements of social inclusion in the architectural and spatial solutions of the game locations of the city.

Cultural and philosophical interpretation of the “youth landscape”, depending on the place and role of youth in the development of the city, is uncovered. The urban-philosophical perspective of the outline of urban locations: from those who are able to provide the “everyday confidence” of young people to those who create the necessary competences for integration into the community, is proposed.

The philosophical analysis of the communicative coordinates of urban landscapes is carried out. The communicative specificity of urban landscapes in their morphogenesis and correlation with spatial methods of object-object and subject-subjective activity of cities are revealed. The landscape-creating role of participatory communications, in particular, in the practice of “tactical urbanism”, proved. The philosophical direction of knowledge of urban landscapes from the point of view of revealing their “social capability” to the re-vitalization of the city is proposed.

The characteristics of the urban landscape as a cultural-historical phenomenon are specified and a number of characteristic features of the modern urban environment are shown. The conceptual parameters of functioning of creative locations in a modern city are determined. It is noted that in creative locations cultural activity of cities is supported, and at the same time, their spatial alienation is overcome; A community is created, which unites not only the creation of aesthetic in the city, but also the living transformation of degraded locations. The culturological examination, conducted on the material of Kharkiv, Chuguiv, allowed to develop proposals for the development of the creative industry of cities. The features of landscape transformations of Ukrainian cities in the context of cultural-national being are highlighted. The landscape approach that shifts the emphasis in assessing the “rooting” of national culture in the city's existence from monumental architecture to the system of urban values is conceptually meaningful.

The specificity of urban landscapes is considered on the basis of an interdisciplinary approach, which allowed the identification of specific sense-forming structures, which are the source of multi-vector influence on urban culture.

This opens opportunities for the deployment of a new philosophical trend – the cultural philosophy of landscape urbanism.

Keywords: socio-cultural space, cultural landscape, urban philosophy, morphogenesis of cities, ecosphere, philosophy of safety, philosophy of inclusiveness, gender-sensitive landscape, creative city, cultural-historical heritage, participative, city geosophy, urban planning.